

Universitat
de les Illes Balears

Un trajecte de llengua, literatura i premsa escrita en català

Menorca: de Lupercio a *Nostra Parla* (1890-1923)

Antoni Pons Moll

Memòria del Treball de Fi de Màster

**Màster Universitari en Formació del Professorat
(Especialitat/Itinerari de Llengua i Literatura Catalanes)**

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2018-2019

Juny de 2019

Tutor del treball: David Font Mampel

ÍNDIX

Resum	3
Introducció	4
L'estat de la qüestió	6
1. La literatura a Menorca i el projecte d'una revista critico-literària: Lupercio, un obrero i l'oncle Anselmo (1890-1891)	9
2. Jaume Ferrer i parpal. De la <i>Quertille des dielècte menorquí</i> a <i>Es Menurquí: miscelánee de litereture, ciències y arts</i> (Maó, 1891)	20
3. Una amigable polèmica sobre uns jocs florals menorquins (1894-1895)	29
4. <i>La Roqueta</i> i <i>Llum Nova</i> : la lluita per la llengua (1912-1913)	37
4.1. <i>La Roqueta</i>	38
4.2. <i>Llum nova</i>	44
5. Un debat a <i>La voz de Menorca</i>	48
6. La darrera estació: <i>El Butlletí de Nostra parla</i>	50
Conclusions	52
Bibliografia	57
Annex	58
Premsa històrica consultada	58

Resum

El 1923 apareixia dins la premsa de Menorca el *Butlletí de Nostra Parla*, de la qual sempre s'ha dit que era la primera publicació menorquina escrita íntegrament en llengua catalana i clarament integrada dins les coordenades del món cultural i lingüístic català. En aquest treball hem analitzat la premsa de l'època per intentar copsar les pulsacions dels erudits i la premsa en qüestions de llengua, literatura i premsa escrita en català amb l'objectiu de dibuixar el procés que permetrà que Menorca s'integri dins aquestes coordenades de catalanitat esmentades. Temporalment, el buidatge de la premsa escrita que hem fet bàsicament abasta de finals del segle XIX fins al primer terç del segle XX i queda emmarcat per dos esdeveniments: el debat protagonitzat per Lupercio a les pàgines d'*El Vigía de Ciudadela* (1890-1891) i la publicació del *Butlletí de Nostra Parla* (1923-1924).

Això ens ha permès veure que abans del *Butlletí* ja existien revistes escrites en “dialecto menorquí” i d'altres que eren escrites íntegrament en un “menurquí” molt particular, fet que ens ha obligat a matisar l'afirmació que el *Butlletí de Nostra Parla* era la primera revista de Menorca escrita en català. També hem analitzat debats sobre la llengua, l'ortografia i la literatura menorquina, així com una “amigable polèmica” sobre uns possibles jocs florals menorquins. Finalment, hem parat atenció a la “lluïta per la llengua” que es va produir en el si de dos periòdics menorquins publicats gairebé simultàniament en el temps: *La Roqueta* i *Llum Nova*. És a partir de l'anàlisi d'aquests debats i polèmiques, de projectes de revistes no culminats, de l'aparició de revistes amb un “mètedu d'escriurer i urtugráfic” molt particular i de les pressions i lluites lingüístiques, que hem traçat un camí que deixa entreveure un procés de transformació lingüístic i cultural que lentament anirà fent forat dins la societat menorquina de l'època i que culminarà amb la creació del *Butlletí de Nostra Parla*.

Paraules clau: llengua, literatura, ortografia, premsa, coordenades de catalanitat

Introducció

El 1923 un grup d'intel·lectuals menorquins decidien crear la secció menorquina de la revista *Nostra Parla*, revista fundada el 1916 per catalans, balears, valencians i rossellonesos. Aquesta revista havia nascut amb la voluntat d'enfortir les relacions entre els diferents territoris dels Països Catalans i tenia com a principal eix aglutinador la llengua catalana. La secció menorquina de *Nostra Parla* (1923-1924) veia la llum en un moment en què *Nostra Parla* desapareixia de la resta dels Països Catalans a causa del cop d'estat de Primo de Rivera. Era, per tant, la darrera manifestació d'un projecte cultural general de Països Catalans i alhora també l'evidència d'una evolució cultural i lingüística del món intel·lectual menorquí.

En aquest treball, doncs, analitzarem aquest trajecte cultural i lingüístic particular, el d'una Menorca que, per mor de l'isolament, petitesa i manca de consciència de pertinença a les coordenades culturals catalanes, patirà la fretura de conreadors de les lletres menorquines i sense poder participar de la Renaixença, com assenyalarà Lupercio. Lentament, però, Menorca anirà fent via, ara ensopegant, llavors debatent, discutint i polemitzant en un difícil intent de fer renéixer l'expressió escrita i les lletres menorquines. Propostes ortogràfiques —algunes molt particulars—, projectes de revistes que no s'engegaran o periòdics que hauran de lluitar per fer de la llengua catalana un mitjà d'expressió normal dins la premsa de Menorca són alguns trets que caracteritzen un trajecte particular que, lentament i amb retard, avançarà cap a les coordenades de catalanitat que veurem en el *Butlletí de Nostra Parla*.

És evident, doncs, que per arribar a aquesta presa de consciència reflectida al *Butlletí de Nostra Parla* s'havia hagut de produir un canvi de mentalitat, una evolució, no entre el gruix de la societat menorquina, és clar, però sí entre el reduït grup de lletraferits que conformaven aquella societat. Nogensmenys, els mateixos lletraferits i erudits del tombant de segle eren conscients de les dificultats i entrebancs a què estaven sotmesos aquells que es volien dedicar al conreu no solament de la literatura menorquina, sinó al simple fet d'escriure en menorquí o en pla, és a dir, en català. “Los menorquines hablan el menorquín

pero no saben escribirlo”, dirà, com veurem, Francesc d’Albranca. De fet, el principal problema o motiu de polèmica serà gairebé sempre l’ortografia o simplement l’ús del català com a llengua escrita, essent la premsa l’espai on es dirimiran les desavinences. No obstant això, les suposades polèmiques lingüístiques i literàries no sempre existiran, sinó que algunes vegades seran part d’una representació molt ben trenada que tindrà com a objectiu fonamental evidenciar la problemàtica de la llengua i les lletres menorquines, tal com podrem comprovar a través de les pàgines d’*El Vigía de Ciudadela*.

Serà precisament la premsa un dels espais a conquerir durant aquest període, ja que el paper de la llengua catalana solia ser residual, testimonial i sovint limitada a les composicions maldestres dels versificadors menorquins. En aquest sentit, els intents de crear periòdics que fessin de la llengua catalana la llengua principal de redacció toparan amb les pressions d’aquells que ho voldrien tot en castellà o, com diran des de *La Roqueta*: “Uns perquè no saben —diuen— llegir menorquí. Altres, perquè ho hagueren volgut tot en castellà” la qüestió és que es creaven situacions desagradables que obligaven a abandonar l’ús de la llengua catalana. Les pressions i les lluites per la llengua de redacció seran evidents a *Llum Nova* i, especialment, a *La Roqueta* de Maó, com veurem.

Sigui per l’ortografia, sigui per l’oposició d’alguns a normalitzar l’ús de la llengua catalana, el cert és que els lletraferits i erudits hauran de recórrer un camí força complicat. Francesc d’Albranca, Àngel Ruiz i Pablo, la nissaga dels Ferrer, Joan Mir i Mir, Marçal Pascuchi o Francesc Hernández i el seu fill Joan Hernández, entre altres, seran alguns dels protagonistes del particular trajecte menorquí cap a unes complexes coordenades culturals de catalanitat.¹ El nostre objectiu, doncs, és fer un seguiment dels diferents debats, polèmiques, revistes i periòdics, els quals són un reflex d’aquest complicat i a vegades tortuós camí que ens portarà fins a les coordenades que faran possible el *Butlletí de Nostra Parla* a Menorca.

---

¹ Salord Ripoll, Josefina: «La catalanitat menorquinista del *Butlletí de Nostra Parla*», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXVII. Miscel·lània Jordi Carbonell, 6. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993, p. 187-207.

L'estat de la qüestió

L'objectiu que ens havíem proposat inicialment era estudiar el *Butlletí de Nostra Parla*, una revista creada a Maó el 1923 i clarament integrada dins les coordenades catalanistes del Noucentisme. El *Butlletí* era, doncs, l'evidència d'un canvi cultural i especialment de la presa de consciència lingüística d'un grup d'intel·lectuals menorquins. Tanmateix, a mesura que acumulàvem dades i informació una sèrie de preguntes s'anaven obrint pas i feien forat en el nostre pensament: quin havia estat el camí que havia seguit el món dels lletraferits menorquins per arribar fins al *Butlletí*? Com havia evolucionat el pensament respecte de la llengua escrita, especialment, el de l'ortografia que, de fet, en aquells temps era la qüestió que més preocupava a tot lletraferit, de dins i fora de l'illa, que es volgués aproximar a la llengua catalana escrita? Hi havia hagut altres intents a Menorca abans del *Butlletí* de fer premsa en català? I, si n'hi havia, quin tipus de llengua feien servir? Per tant, a partir d'un fet consumat, el *Butlletí de Nostra Parla*, vam decidir fer una reculada en el temps, una mena d'analepsi, que ens permetés resseguir el trajecte des dels inicis.

El gruix de les dades i de la nostra investigació les hem pouades directament del buidatge de la premsa històrica, consultant tantes capçaleres com ha estat possible per tal de tenir una visió prou àmplia del trajecte. Els principals periòdics i revistes que hem analitzat i extret informació han estat: *El Vigía Catòlico* de Ciutadella, a les pàgines del qual es van publicar dos debats o polèmiques lingüístiques i també es va llençar el primer atac contra *Es Menurquí*, revista maonesa que també analitzarem. Alguns d'aquests debats o polèmiques que hem analitzat no han estat recollides ni estudiades, com, per exemple, al debat sobre la literatura menorquina i la llengua que entre el 1890 i el 1891 es va produir a les pàgines d'*El Vigía* de Ciutadella, protagonitzat per Lupercio, un obrer i l'oncle Anselmo, tots, evidentment, pseudònims.² Altres debats lingüístico-literaris han estat tractats, però creiem que de manera superficial o tangencial. És el cas de la suposada polèmica que van mantenir Francesc d'Albranca i Àngel

---

² Malgrat que difícil de demostrar amb les dades que tenim, podem avançar la nostra sospita que els protagonistes d'aquest debat podrien ser Francesc d'Albranca i/o Àngel Ruiz i Pablo.

Ruiz i Pablo a causa de la proposta de Cosme Parpal de celebrar uns jocs florals menorquins, que nosaltres hem anomenat “l’amigable polèmica” atès que així la van qualificar els protagonistes.

Pel que fa a *Es Menurquí* (1891) i el seu fundador Jaume Ferrer i Parpal són pocs els treballs que hem pogut consultar. Àngel Mifsud va incloure un breu treball dins *Menorca: quatre projectes per a la llengua en els tres darrers tombants de segle* (2006). Mifsud ja va assenyalar que les propostes lingüístiques de Jaume Ferrer i Parpal tenien voluntat separadora i estaven subjectes a una diglòssia clarament assumida. També va fer una aproximació a la polèmica que es va crear al voltant de l’ortografia d’*Es Menurquí* amb *El Vigía*, *El Mahonés* i *La Roqueta* de Palma.³ Nosaltres intentarem aprofundir una mica més en aquestes qüestions, tot i que, per manca d’espai no entrarem en la qüestió dels col·laboradors de la revista *Es Menurquí*, els quals possiblement, llevat d’uns pocs, són el mateix Ferrer i Parpal —potser, també el seu fill Jaume Ferrer Aledo— que signava sota diferents pseudònims. De fet, l’article de comiat té tot l’aspecte de ser una trama dialogada que serveix per justificar el tancament de la revista per mor de les pressions rebudes.⁴

També hem analitzat el que hem anomenat “la lluita per la llengua” a l’interior de dos periòdics regionalistes: *Llum Nova* i *La Roqueta*. Si bé és cert que de *Llum Nova* se n’han fet alguns estudis històricofilològics, de *La Roqueta*, en canvi, les referències que en tenim són esparses. Josefina Salord en el treball *El diari El Iris dins el regionalisme menorquí del nou-cents* (1994) situa l’aparició d’*El Iris*, *Llum Nova* i *La Roqueta* dins el regionalisme menorquí que estava arrelant a Menorca a començaments del segle XX. Amb tot, des del punt de vista lingüístic considera que existien diferències importants, ja que mentre *El Iris* adoptava el

---

³ Àngel Mifsud. “Menorca: quatre projectes per a la llengua en els tres darrers tombants de segle”, dins l’*Anuari Verdaguier* 15, 2007, p. 355-371 [en línia] <https://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdaguier/article/viewFile/120428/269562> [data de consulta: 22 d’abril de 2019]

⁴ Per aquesta qüestió consulteu l’article de comiat d’*Es Menurquí* titulat “Une visite no esperade” que desplega un diàleg entre el director de la revista, en Pòc-Cérvell, en Pòque Tudòsse, en Muscart i en Gambe. [*Es Menurquí: miscelánea de litereture, ciències y arts*, núm. 7 i darrer, 13 de setembre de 1891, p. 1-4]. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000213063&presentacion=n=pagina&posicion=1&registrardownload=0&presentacion=pagina

castellà com a llengua de redacció, *Llum Nova* esdevenia pràcticament monolingüe i *La Roqueta* adoptava un bilingüisme favorable al català.⁵ *Llum Nova* certament era pràcticament monolingüe i sovint només publicava un article en castellà signat per Pacífico o Binicudrell. Quant a *La Roqueta*, si bé la intenció inicial possiblement era fer de la llengua catalana la llengua de redacció, sembla que abans de sortir el primer número ja havia hagut de fer concessions i incloure articles en castellà. A partir d'aquí, s'intueix una lluita per la llengua a través d'alguns articles del periòdic. Com a conseqüència el castellà cada cop guanyarà més pes dins el periòdic fins al punt que a partir del número 11 la llengua catalana pràcticament desapareixerà. Aquesta serà una de les qüestions que tractarem en aquest treball, fet que implicarà matisar l'afirmació que el bilingüisme de *La Roqueta* era favorable al català.

Finalment veurem la polèmica que es va produir a *La Voz de Menorca* del 1917 per qüestions d'ortografia entre Francesc d'Albranca, Jaume Ferrer Aledo i Joan Mir, entre altres. En aquest cas, coincidim plenament amb Antoni Joan Pons. Certament Francesc d'Albranca no tenia ganes de polemitzar, ja que per ell no hi havia dubtes de quina era l'ortografia que calia fer servir.⁶ De fet, com veurem, Francesc d'Albranca ni tan sols havia enviat al diari l'article que va fer detonar la polèmica, sinó que va ser Joan Mir amb el permís de Francesc d'Albranca.

En definitiva, per analitzar el nostre particular trajecte fins al *Butlletí de Nostra Parla*, hem consultat la premsa històrica i alguns treballs publicats a *la Revista de Menorca*. Josefina Salord, Francesc Florit Nin, Antoni Joan Pons o Joan López Casasnovas són alguns dels autors de referència que han publicat treballs sobre Francesc d'Albranca —el qual pràcticament serà present en tot el trajecte de fer renéixer les lletres menorquines— que, juntament amb les obres d'altres autors com Josep M. Quintana⁷, Isabel Graña i Zapata⁸ o Àngel Mifsud ens han

---

⁵ Fina Salord. El diari *El Iris* dins el regionalisme menorquí del nou-cents. *Revista de Menorca*, gener de 1994, p. 53-66.

⁶ Antoni Joan Pons. *Francesc Camps i la llengua*. *Revista de Menorca*, juliol de 1990, p. 53-66 (289-302)

⁷ Josep M. Quintana. *Regionalisme i cultura catalana a Menorca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

⁸ Isabel Graña i Zapata. *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

de servir per contextualitzar i aproximar-nos a determinats fets que nosaltres intentarem relligar per reconstruir, si més no, parcialment, el trajecte que anirà del debat de Lupercio (1890-1891) fins al *Butlletí de Nostra Parla* (1923).

1. La literatura a Menorca i el projecte d'una revista crítico-literària: Lupercio, un obrero i l'oncle Anselmo (1890-1891)

Sovint s'ha dit que la primera revista escrita a Menorca íntegrament en català va ser *El butlletí de Nostra parla* (1923-1924). També se sol fer esment a l'aparició de *Llum Nova* (1912-1913), la qual també publicava alguns articles en castellà.⁹ És cert que el *Butlletí de Nostra Parla* és la primera publicació de caràcter catalanista publicada íntegrament en català a Menorca. El matís és important perquè abans del *Butlletí* o *Llum Nova* hi va haver algunes revistes o fulletons, alguns de poca durada, redactats en dialecte menorquí i, per tant, en català. El 1886 a Ciutadella havia sortit *Mestre Libori* dirigida per Antoni Cursach i Truyol i “escrita en dialecto menorquin y con propósitos de buen humor, manifestando que saldra cuando le de la gana”.¹⁰ La revista naixia amb ganes de polemitzar i de seguida va rebre crítiques, com per exemple les d'*El Liberal*.¹¹ Poc després, el 1887, sortia a Ciutadella una altra publicació, *Es fabiol*. *El Liberal* en una nota del 21 de febrer de 1887 assenyalava que “A aparecido en Ciudadela una nueva revista bullanguera titulada *Es Fabiol* [...] Creemos sin embargo al *Fabiol* de la misma escuela de *Mestre Libori*”. També *El Vigía de Ciudadela* i *El Bien Público*¹²

---

⁹ Vegeu Josep M. Quintana. *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1936)*. Publicacions de l'abadia de Montserrat, Barcelona, 1998., p. 119. i Isabel Graña i Zapata. *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla, 1916-1924*. Abadia de Montserrat, 1995, p. 117.

¹⁰ *El Balear: Diario político*, num.1435, 18 de novembre de 1886, pàg. 3. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1096018&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

¹¹ Un alahorench. “Peraules buides”. *El liberal: órgano democrático de la isla de Menorca*, núm. 1679, 1 de febrer de 1887, p. 3. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1060315&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

¹² “Publicación”. *El bien público*, núm. 4228, 21 de febrer de 1887, p. 2. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000132256&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

sospitaven que era obra dels mateixos que dirigeixen *Mestre Libori*.¹³ Amb tot, el 1926 la revista *El Iris*¹⁴ atribuïa *Es fabiol* a Fernando Ortiz¹⁵, però atès que Ortiz va néixer el 1881, difícilment l'hauria poguda dirigir. En definitiva, entre els anys 1886 i 1887 havien sortit a Ciutadella dues revistes en dialecte menorquí i, per tant, en català. Sembla evident, doncs, que a finals del segle XIX ja hi havia un cert interès per la llengua. Aquest interès es farà també evident en el debat que es va produir en *El Vigía de Ciudadela* entre el 1890 i el 1891.

El 12 de novembre de 1890 apareixia en *El Vigía* un article signat amb el pseudònim Lupercio i amb el títol de *Literatura en Menorca*, que, com assenyala l'autor, era una resposta a la petició del Sr. D. M. J., el qual li havia demanat notícies sobre la literatura menorquina.¹⁶ Tot i que Lupercio inicialment no havia respost a aquesta petició, segons ens diu, per tal de no haver de confessar la desagradable veritat, finalment accedeix a parlar de literatura perquè:

*[...] ya no puedo seguir haciendo el sordo y el desentendido; y como a última hora me ha asaltado el pensamiento de que quizá, diciendo las verdades, lograría mover el espíritu de mis paisanos en favor de las bellas letras, [...] diré cuatro palabras que tiempo hace se me están pudriendo en el cuerpo, y ¡quién sabe! si lograré con ellas- licuar el hielo de la indiferencia que aquí sentimos por las letras.*¹⁷

---

¹³ *El vigía de Ciudadela*, núm. 442, 23 de febrer de 1887, p.7.: "Han visitado nuestra Redacción en estos últimos días, dos hojas impresas, en esta ciudad con el título de «Es Fabiol». A juzgar por sus escritos y la circunstancia excepcional y no poco significativa, de haber aparecido á la vez ambos periodiquillos con idéntico nombre, presumimos que tal coincidencia obedece ¿propósitos desacertados y á ruines pasiones [...]"

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018582&presentacion=pagina&posicion=7&registrardownload=0

¹⁴ Marco Aurelio. "Historicas. Los periodicos de Ciudadela". *El Iris*, núm. 3989, 21 de juliol de 1926, p.1.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000217052&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

¹⁵ Fernando Ortiz Fernández va néixer a l'Havana el 1881, però va passar la seva infància a Ciutadella. Sabem que va publicar un llibret de costums menorquines el 1895, amb 14 anys, *Principis y prostes: col·lecció d'aguiats menorquins que s'espera cauran bé a's ventrell*. (Ciutadella, Cuina d'en Salvador Fabregues, 1895).

¹⁶ En el *Vigía de Ciutadella* sovint apareixen articles signats amb pseudònim: Lupercio, Caton, Vitruvi, Veritas, Aureli... Phisicus, etc. (sospitem que darrere aquests pseudònims s'hi amaguen Àngel Ruiz i Pablo i/o Francesc Camps).

¹⁷ Lupercio. "La literatura en Menorca". *El vigía de Ciudadela*, núm. 836, 12 novembre de 1890, p. 3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018762&posicion=3&presentacion=pagina

És a dir, Lupercio havia decidit contar la veritat sobre la literatura menorquina – una veritat desagradable– de tal manera que aquesta veritat servís per acabar amb la indiferència que els menorquins sentien per la literatura. És important no oblidar, com veurem més endavant, que la indiferència per les lletres és una de les premisses que guiaran entre el 1894 i 1895 una altra “*amigable polèmica*” sobre la literatura i llengua catalana a Menorca i que els protagonistes d’aquella “*amigable polèmica*” seran Àngel Ruiz i Pablo i Francesc d’Albranca.

Lupercio assenyala que, llevat de tres o quatre devots de “las bellas letras” que conreen la poesia amb més voluntat que encert, sovint els versificadors solen destrossar “la inocente gramática y el bueno del lenguaje, sin contar los palos, que le alcanzan al sentido común”.¹⁸ Aquí tenim una altra premissa del debat de 1894-1895: la manca de coneixement de la gramàtica i la llengua, és a dir, l’ortografia. No obstant això, creu que no tota la culpa és dels versificadors, sinó de la societat menorquina i d’una premsa més interessada en la “política y el noticierismo” que en tot allò relacionat amb la literatura. És per aquest motiu, ens diu, que aquells que s’atreveixen a fer incursions serioses en el món de la literatura acaben abandonant desenganyats, menystinguts i ignorats pel poble i la premsa. Lupercio conclou que:

[...] no solamente nó tenemos, sino que se va haciendo imposible que tengamos aquí literatura y literatos, porque si por acaso apareciese algún feliz ingenio entre nosotros no haríamos caso de él y acabaríamos por matar, a fuerza de indiferencia, y menosprecio, sus aficiones, y por cortar las alas de su justa ambición.

Com veiem, la culpa no és només dels literats, que sovint maltracten la gramàtica, l’ortografia, la llengua i les muses, sinó també del conjunt de la societat menorquina i sobretot de la premsa, que no valora ni estimula la bona literatura. En altres paraules, Lupercio es queixa que no hi ha premsa a Menorca dedicada a la bona literatura. Per tant, qualsevol “ingeni” de les lletres haurà de cercar qui el vulgui escoltar fora de l’illa. Un exemple d’això, assenyala, és Josep Maria Quadrado, que va haver d’anar-se’n per obtenir el reconeixement:

---

¹⁸ *Ibid.*, p. 5.

*Los verdaderos ingenios, las 'águilas reales del arte, que aquí nazcan y se críen, o han de quebrar sus alas y ahogar en su pecho la llama de la inspiración, o han de tomar el vuelo y azotando el aire con sus poderosas alas, ir a formar el nido, en donde hallen una atmósfera más propia para la vida de su espíritu.*¹⁹

La crítica a la societat menorquina incapaç de valorar la cultura havia estat tan clara i punyent que alguns es van sentir no només interpel·lats, sinó àdhuc ofesos. És per això que el 19 de novembre Lupercio escrivia un segon article amb el mateix títol on feia ressò de les reaccions de rebuig que havia provocat la seva escomesa, ja que, com ens diu:

*[...] habrán escocido ciertas frases algo crudas que en mi carta anterior escribí, al echarles en rostro a mis paisanos su indiferencia por las letras y por el arte en general. Amigo mío, el que se pica ajos come, y se me da un ardite que gusten o no mis escritos.*²⁰

Deduïm que l'objectiu de Lupercio era treure a la llum pública el problema de la literatura menorquina i alhora intentar estimular-ne l'afició mitjançant la polèmica i la provocació. La seva proposta era clara, d'una banda, calia ajudar els literats potencials, és a dir, aquells que tinguessin veritables condicions per la literatura i, d'una altra, bandejar aquells que no servien i destrossaven les muses, els quals, ens diu, calia que "sé les coja del ronzal y se les eche a palos y puntapiés de los dominios del arte". No es tractava, només de potenciar les lletres menorquines, sinó que, a més a més, fossin de qualitat i dignes. És per això que llença unes severes filípiques contra els falsos poetes que es dediquen a enganyar la gent, una mena de "sacamuelas literàrios" que fan passar per poesia allò que no ho és i que "acaban de echarlo todo a perder pervirtiendo el gusto del pueblo". Per Lupercio, doncs, cal posar una mena de filtre literari que permeti als autors de vàlua prendre el vol i que alhora serveixi per tallar les ales a aquells que empobreixen la literatura. Calia, doncs, garbellar i decantar els simples versificadors dels veritables poetes.

---

¹⁹ *Ibid.*, p. 6.

²⁰ Lupercio. "La literatura en Menorca". *El vigía de Ciudadela*, núm. 837, 19 de novembre de 1890, p. 5.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018764&presentacion=pagina&posicion=5&registrardownload=0

Lupercio tenia clar quin era el referent literari que caldria haver seguit, la Renaixença i, especialment, els poetes mallorquins. En aquest sentit, l'autor diu sentir enveja dels germans mallorquins:

[...] de las grandiosas creaciones lemosinas del Pbro. Costa y Llobera, los inimitables romances fantásticos de Tomás Aguiló y las innumerables joyas literarias de sus hermanos y de los Forteza, Alcántara Peña, Alcover, Maura, Pons y Gallarza, Obrador y tantos otros que han honrado a su patria.

L'enveja que diu que sent abasta no només el fet literari, sinó també la valoració que fan els mallorquins dels seus escriptors. Parlant de Quadrado, assenjala la diferència que hi ha entre els mallorquins i els menorquins, ja que:

[...] tienen los mallorquines grandes y celebrados ingenios. Y como si esto fuera poco, hasta han sabido arrebatarlos, y honrarle como merece, el ilustre menorquín Quadrado, gozando así de las primicias de su gran talento y su fecundo saber; pues mientras que en Menorca apenas si recordamos tal cual vez su nombre, allí todos le admiran y respetan.

Així, mentre els mallorquins han fet de Quadrado un dels seus mestres, guies i mentors i el declaren fill adoptiu de Palma, els menorquins, afegeix, senzillament esperaran la seva mort per poder donar el seu nom a qualsevol carreró o placeta. En aquesta tessitura, doncs, no és estrany que Menorca no congruï artistes i que, si en surt algun, se n'hagi d'anar a cercar el reconeixement a un altre lloc. Segons Lupercio, va ser amb l'esclat de la Renaixença que es va evidenciar la pobresa literària de l'illa, una Renaixença que es va estendre des de Catalunya a València i Mallorca però no a Menorca:

Cataluña dio su gran Verdaguer y los Balaguer, Aribau, Roca, Soler, Collell i, Guimerá, Blanch y tantísimos otros; de Valencia salieron Llorente y los poetas del Rat-Penat; de Mallorca los mencionados más arriba.²¹

La visió sociocultural que Lupercio té de Menorca és força pessimista i, segurament, prou realista. Així, mentre a Catalunya, gràcies a la Renaixença, havia renascut la literatura i se celebraven jocs florals, fins i tot en els pobles més petits, així com també a València i Mallorca, Menorca, per mor de la manca d'interès i la deixadesa de la societat, romania sense una literatura digna que li permetés de participar d'aquesta renaixença. Amb tot, Lupercio té algunes

---

²¹ *Ibid.*, p. 6.

teories: a Menorca, assenyala, s'aixequen casinos en lloc d'obrir centres d'instrucció o ateneus que promoguin vetllades científiques o literàries que creïn afició a la lectura i permetin el floriment de les lletres menorquines.²² Lupercio, doncs, entén les societats com a entitats en constant procés de retroalimentació, de manera que, per crear literatura cal crear les condicions necessàries que la facin possible. És a dir, no es podia fer literatura en una societat que no la sabés valorar. Perquè hi hagués literatura calia generar espais de creació i valoració literària. Això, que si s'estava produint en altres llocs, sobretot a Catalunya, no havia passat ni estava passant a Menorca, per la qual cosa l'illa no havia pogut participar de la Renaixença ni estava en condicions de sumar-hi.

Una setmana després, el 26 de novembre, Lupercio rebia la resposta d'un dels redactors d'*El Vigía de Ciudadela*. El redactor tenia un remei per guarir el problema: crear en *El Vigía de Ciudadela* una secció o columna mensual o quinzenal que fos exclusivament literària i estigués a càrrec del mateix Lupercio. És més, el redactor també proposava la creació d'una revista critico-literària que acceptés treballs originals sota la direcció de Lupercio.

Y puesto que Lupercio ha estrenado el tema de «la literatura en Menorca», de él espero y en vosotros confío —es refereix a *El Vigía*— que desarrollareis bajo nuevos aspectos el referido lema.²³

Els articles, doncs, semblen anar en la mateixa direcció: conscienciació social vers l'art i la literatura i alhora la creació d'eines —revista o secció literària— que l'estimulin. En tot cas, en cap moment es parla de quin tipus de literatura pretenien enlairar, però atès que Lupercio havia parlat a l'article anterior de la Renaixença i el renaiement de la literatura llemosina, hem de suposar que la proposta anava encaminada en aquest sentit. Val a dir que *El Vigía* ja tenia des dels inicis un espai dedicat a la poesia titulat "Sección Poética", on es publicaven periòdicament poemes de temàtica religiosa, la majoria dels quals eren en castellà. Amb tot, el 1887, per la diada de Sant Antoni, el diari n'havia publicat

---

²² En aquest mateix article es fan algunes propostes de censura, especialment en allò que es refereix a la moral religiosa, que desconeixem en quin to les hem d'entendre. No obstant això, en un article d'un dels redactors s'insisteix novament en la qüestió de la censura ["A mis compañeros de redacción". *El Vigía de Ciudadela*, núm. 839, 26 de novembre del 1890, p. 5-8]

²³ *Ibid.*, p. 7.

dos en català: *La veu de ma pàtria*, signat per R.C. i *A ma pàtria*, signat per J.C, ambdós de temàtica patriòtica.²⁴ Àngel Ruiz i Pablo hi publicava també algun poema en català, com ara *Á la divina pastora*²⁵ i *Fe y amor*²⁶. També s'hi publicarà un poema de Jacint Verdaguer, *Grècia y Judea*.²⁷ Entenem, però, que la proposta literària de 1890 anava molt més enllà d'aquesta secció.

En un article del 3 de desembre Lupercio anunciava que acceptava el repte d'escriure una revista crítico-literària sobre els treballs originals i *acceptables* de literatura menorquina i alhora agraïa al director d'*El Vigía* que estigués disposat a obrir una secció dedicada a la literatura. Tot seguit feia una crida als aficionats a l'art per tal que participessin en aquesta empresa literària i donava per fet que la primera de les seves "revistas crítico-literarias saldrá en breve, Dios mediante", mentre que la secció literària a *El Vigía* sortiria quan el director ho disposés:

[...] os conjuro y llamo para que me ayudéis a levantar las letras menorquinas del estado de abatimiento en que se hallan [...] Poetas, empuñad la lira' y templadla, coronaos de rosas y cantad [...] pero cuidadito con la gramática; no me la maltratéis poca ni mucho [...] Prosistas, queridos prosistas, llegaos también por acá, que de vosotros esperamos, tanto como, de los poetas, el nacimiento de nuestra literatura; venid venid; pero vosotros cuidad, mucho más que los poetas, de no atentar contra el lenguaje y el buen sentido.²⁸

Lupercio probablement sabia que ningú acceptaria el repte, sobretot perquè la pressió que havia posat sobre els aspirants era important i només uns pocs haurien estat en condicions de superar el filtre que Lupercio proposava. Fet i fet, ja podem avançar que ni la secció literària ni la revista van aparèixer mai, possiblement pels motius que acabem d'assenyalar.

El 10 de desembre Lupercio en un nou article reproduïa i contestava una suposada carta que havia rebut signada amb el pseudònim "Un obrero". Aquest

---

²⁴ *El vigía de Ciudadela*, núm. 431, 17 de gener de 1887, p. 6-8.

²⁵ *El vigía de Ciudadela*, núm. 778, 26 d'abril de 1890, p. 3.

²⁶ *El vigía de Ciudadela*, núm. 885, 29 d'abril de 1891, p. 3.

²⁷ *El vigía de Ciudadela*, núm. 764, 12 de març de 1890, p. 4.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018769&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

²⁸ Lupercio. "Epistola. A uno de los redactores de El Vigía Católico". *El vigía de Ciudadela*, núm. 842, 3 de desembre de 1890, p. 3-4.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018769&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

obrer, que es mostrava disposat a participar en el projecte literari sota el guiatge de Lupercio,²⁹ deia ser aficionat a les “Bellas letras” i alhora reconeixia que a Menorca no hi havia literats i que era molt possible que Lupercio es quedés tot sol davant el repte de fer néixer les lletres menorquines. L’obrer, que necessitava treballar per a subsistir, deia, no s’estava de fer una pregunta clau:

¿Sería posible indicarnos un medio barato y fácil, para educarnos, los obreros, en ese gusto del verdadero arte? Dispensad las muchas faltas, y disponed de Un obrero.³⁰

Arribats a aquest punt, creiem que és necessari fer alguns aclariments, ja que, sovint, els intercanvis de cartes i articles signats amb pseudònim —en aquest cas tant Lupercio, com “un obrero” són pseudònims, com també ho serà l’oncle Anselmo que farà presència més endavant— creiem que són diàlegs ficticis, siguin d’un mateix autor o siguin de dos autors molt ben avinguts que van trenant el discurs a son gust. Nosaltres ens atrevim a especular i creiem que darrere d’aquests pseudònims hi podria haver Francesc d’Albranca i/o Àngel Ruiz i Pablo —i/o algú de l’entorn—, ambdós assidus col·laboradors d’*El Vigía* i que entre el 1894 i 1895 protagonitzaran en el mateix periòdic un debat molt semblant.

De fet, Lupercio, amb el to irònic habitual, diu haver sentit un esglai en veure la carta, ja que pensa que podria ser d’un poeta ofès que li volgués mal. Després, però, s’adona que la carta havia estat escrita per un obrer i es tranquil·litza. Car, al cap i a la fi, ell també és, a la seva manera, un obrer, per tant:

¿qué he de temer yo de quienes, mirándolo por cierto lado, son mis colegas, puesto que yo también lo soy á mi manera y casi tengo por seguro que á la de V.?

---

²⁹ Totes aquestes qüestions les agafem amb molta cura, ja que, com ja hem assenyalat, tenim la impressió que sovint tot forma part d’un cercle tancat, on els pseudònims serveixen per molt més coses que per amagar el nom d’un autor. Creiem que sovint són diàlegs on un mateix autor fa diferents papers de l’auca. D’altra banda, la carta l’Obrero es refereix a Lupercio en el següents termes: “hasta que nos la habéis señalado, con esa mano de cirujano viejo que Dios os dio para nuestro saludable martirio”. Evidentment, parlar de Lupercio com a cirurgia podria ser una llicència poètica, tot i que també una clara referència a la persona que s’amaga darrere del pseudònim: Francesc d’Albranca.

³⁰ “Sección literaria”. *El vigía de Ciudadela*, núm. 844, 10 de desembre de 1890, p. 1-4.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3018771&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Lupercio dona entenent que està segur que l'obrer és un company de professió, és a dir, un articulista, redactor o col·laborador de la premsa amic seu.

A V. le sucede, sin duda, lo que a mí y a cien otros, que ni somos obreros ni dejamos de serlo: lo somos en cuanto nos ganamos el pan con el sudor de nuestras frentes, y no lo somos por cuanto no manejamos para ello ni la azada, ni la lezna, ni el escoplo, ni el martillo; pero con la desventaja de que sin adquirir la robustez física de los verdaderos obreros, derrochamos en nuestras prosaicas labores grandes energías intelectuales.³¹

Ens movem, doncs, com a mínim dins un cercle tancat d'intel·lectuals. De fet, Lupercio coneix perfectament l'obrer "Considera V., obrero amigo, que no era ésta la mejor ocasión para dirigirme epístolas de esa laya, con todo sigilo y; apariencias de anónimo". L'anonimat, doncs, només és aparent. Lupercio, però, aprofita l'avinentesa per donar-li alguns consells sobre poesia. Primer de tot, essent un obrer segurament passarà el temps d'esbarjo i divertiment en alguna "tertulia casinera", li diu, de manera que, si es vol dedicar a les lletres, cal que dediqui menys temps al joc i més a la literatura. Lupercio, és clar, no s'està adreçant només al suposat "obrero", sinó a tots els obrers que, segons ell, freqüenten les "tertúlies casineras". Lupercio, doncs, no només té interès a estimular les lletres, sinó també a menar els obrers pel bon senderi. Això tampoc ens ha d'estranyar atès que *El Vigía* era un periòdic catòlic i conservador i que molts dels articles de fons anaven en aquesta línia i eren escrits per Francesc d'Albranca i Àngel Ruiz i Pablo. De fet, ambdós, veritables eines de combat de l'església de l'època, escriuran assíduament articles contra els lliurepensadors, els espiritistes, els maçons i la maçoneria, els ateus, etc., i, és clar, sembla que també intentaven dreçar la mala vida dels obrers a través del gust per les lletres. De fet, la solució que proposa Lupercio implica també tancar alguns centres d'esbarjo i en el seu lloc obrir-ne d'intel·lectuals. Lupercio sap que difícilment un centre intel·lectual podrà competir amb la diversió dels centres recreatius, com els casinos, per tant, la solució havia de passar per eliminar l'oferta recreativa. El que calia eren centres intel·lectuals amb una "sana biblioteca" —evidentment estava parlant d'una biblioteca amb censura eclesiàstica prèvia— on se

---

³¹ *Ibid.*, p. 3.

celebressin vetllades literàries, artístiques i científiques. Per fer real la proposta Lupercio demanarà ajuda al seu amic Obrero:

¿Por qué no me ayuda V., obrero amigo, a mover algo en ese sentido? Mire V. que es una obra laudable. Fundar una biblioteca no es tan difícil como a primera vista parece: con un libro de V. y otro mío y un par del amigo tal o cual y los que se pudiera adquirir por compra o suscripción y con algunos periódicos de buena y sana lectura ya está hecha la cosa.

Cada cop veiem més clar l'objectiu del debat: intentar allunyar els obrers dels centres recreatius —espais de vici— i oferir-los una alternativa cultural. D'aquesta manera estarien matant dos ocells d'un sol tret. La revista crítico-literària evidentment seria la punta de llança.

Gairebé un mes més tard l'obrer contestava l'article de Lupercio: si calia l'obrer podia contribuir al projecte amb alguns llibres, part del seu jornal i tota la intel·ligència i voluntat que posseïa. Tanmateix, el nostre amic obrer, aprofitant l'ocasió, ens fa saber que ha rebut una carta del seu oncle Anselmo, en la qual, a més de l'opinió, li dona uns consells sobre el projecte literari. Com veiem la nòmina de personatges implicats en aquesta mena trama dialogada es va ampliant i complicant cada cop més. Car, tot sembla formar part d'una mena d'obra teatral encaminada a conscienciar el poble de la importància de cultivar les lletres, començant, és clar, per l'estudi de la gramàtica i, especialment, de l'ortografia. Dit d'una altra manera, el suposat oncle Anselmo creu que abans de dedicar-se a la literatura cal aprendre a escriure. És a dir, sense llengua no hi ha literatura, una condició que, com veurem més endavant a l'*amigable polèmica*, Francesc d'Albranca i Àngel Ruiz i Pablo també defensaran com a necessària. Fet i fet, l'oncle Anselmo considera que el projecte que tenen entre mans està "plagado de disparates por los cuatro costados y sin sentido común é insubstancial". Deixa't de bromes, li diu, i dedica't a treballar i si tens alguna estona lliure i la vols dedicar a la literatura estudia primer gramàtica i ortografia.³² Com podem comprovar, hem tancat el cercle: abans de fer literatura cal dominar la llengua. Tot forma part del mateix paquet: allunyar-se del vici dels casinos,

---

³² Un obrero. "Sr. Lupercio". *El vigía de Ciudadela*, núm. 853, 3 de gener de 1891, p. 6-8. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3019485&presentacion=pagina&registrardownload=0&posicion=6

treballar, aprendre a escriure i després, si de cas, fer literatura i, tot, bàsicament en aquest ordre que permet tancar el cercle.

La darrera notícia que tenim de Lupercio ens arriba de la mà d'Àngel Ruiz i Pablo. Ja hem assenyalat que Àngel Ruiz i Pablo no podia ser gaire lluny i que el cercle de Lupercio era relativament estret. El 17 de gener de 1891, diada de Sant Antoni, el Cercle Catòlic d'Obrers de Ciutadella celebrava una vetllada literària. Àngel Ruiz i Pablo a més de llegir uns poemes en català en farà la crònica per a *El Vigía*. La crònica començava amb una apologia de l'associació catòlica i el clàssic anatema contra els casinos i teatres de moda que ofereixen:

[...] espectáculos atrevidos, frívolos y sin sustancia, cualidades que todas se reúnen en el género llamado líricodramático, y «que ni es lírico ni dramático ni cosa que se le parezca», según dice mi amigo Lupercio, y yo afirmo y sostengo con él.³³

Veiem com Àngel Ruiz i Pablo no solament ataca els casinos i teatres moderns, sinó que sustenta l'atac en les afirmacions del "seu amic Lupercio". En canvi, ens diu, Ruiz i Pablo, el Cercle Catòlic d'Obrers és capaç d'oferir als socis magnífiques vetllades literariomusicals que sempre satisfan els assistents. Podem observar que Àngel Ruiz i Pablo sintetitza a la perfecció les tesis de Lupercio i "Un obrero". Seguim, però, amb la celebració d'aquell 17 de gener de 1891, ja que era especial, car, presidia la vetllada el Duc d'Almenara-Alta,³⁴ que, com diu Àngel Ruiz i Pablo, era prou conegut en "la república de les lletres". Per a honorar la presidència del Duc a Àngel Ruiz i Pablo li va tocar:

[...] leer un par de composiciones en versos catalanes. No sé si andaba por allí el amigo Lupercio, por ello es que yo no pensaba en otra cosa que en él y en sus clasificaciones zoológocríticas.³⁵

---

³³ Àngel Ruiz i Pablo. "La velada literaria en el Círculo Católico de Obreros". *El vigía de Ciudadela*, núm. 859, 24 de gener de 1891, p. 3-4.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3019491&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

³⁴ El Duc d'Almenara-Alta en aquells moment era el menorquí Gabino Martorell i Fivaller.

³⁵ Àngel Ruiz i Pablo. "La velada literaria en el Círculo Católico de Obreros". *El vigía de Ciudadela*, núm. 859, 24 de gener de 1891, p. 3-4.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3019491&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

Àngel Ruiz i Pablo ens resol aquí alguns dubtes. Les composicions que ha de llegir són en català i precisament això és el que el preocupa, puix que Lupercio podria estar a l'aguait i jutjar els seus "versos catalanes". Si abans teníem alguns dubtes ara s'han esvaït: tot el debat estava centrat en la literatura i la llengua catalana a Menorca i, per tant, la revista critico-literària i la secció de literatura menorquina d'*El Vigía* havien de ser, gairebé segur, en català. Si la revista hagués vist la llum, possiblement estaríem parlant de la primera revista literària de Menorca en català. Aquest, projecte reviscolerà novament en l'amigable polèmica del 1894-1895, com veurem.

Tota la trama literària estava pensada i orientada a encendre el debat lingüístic i literari amb la intenció d'estimular l'aprenentatge de la llengua catalana i alhora impulsar la literatura catalana a Menorca —i allunyar, és clar, els obres del vici. Si la nostra tesi és correcta i darrere tots aquests pseudònims hi havia Francesc d'Albranca i/o Àngel Ruiz i Pablo, podem afirmar que cap al 1890-1891, moment en què Francesc d'Albranca havia començat ja la recerca folklòrica, ambdós erudits intentaven crear un substrat cultural, lingüístic i literari simulant un entramat de cartes i articles que acabés amb la indiferència i desemboqués en la creació d'una revista i/o secció literària que servís per fer néixer les lletres menorquines. Parlem de projectes perquè després d'aquesta crònica d'Àngel Ruiz i Pablo ja no tenim més notícies, ni de Lupercio, ni de la secció literària, ni de la revista critico-literària. Tanmateix, totes aquestes idees faran rebrotada, com hem dit, quatre anys més tard, malgrat que llavors tampoc floriran.

2. Jaume Ferrer i parpal. De la *Quertille des dielècte menorquí* a *Es Menurquí: miscelánee de litereture, ciències y arts* (Maó, 1891)

Acabem de veure que la proposta de crear una revista critico-literària i/o una secció dedicada a les lletres menorquines no es va fer realitat. Amb tot, el juny d'aquell mateix any 1891 apareixia a Maó una nova revista *Es Menurquí: miscelánee de litereture, ciències y arts*. El més interessant d'aquesta revista, escrita íntegrament en menorquí, és la seva proposta ortogràfica. La revista

havia estat infantada per Jaume Ferrer i Parpal, que feia més de trenta anys que intentava, sense èxit, promoure una ortografia basada en la pronúncia.³⁶ Ja el 1857 havia publicat una polèmica *Quertille des dielecte menorquí*, a la qual seguirien altres propostes ortogràfiques basades, segons l'autor, en la fonètica “des dielecte menorquí”. Les seves propostes estaven estranyament mancades de base filològica, del mínim sentit etimològic i, sobretot, allunyades de qualsevulla de les gramàtiques ja existents.³⁷ Malgrat les crítiques i les burles que rebrà el seu “mètedu urtugràfic”, Jaume Ferrer i Parpal mantindrà la seva obstinada postura ortogràfica fins al final, la qual heretarà, si més no en part, el seu fill Jaume Ferrer Aledo, el qual veurem debatre sobre ortografia amb Francesc d'Albranca el 1917.³⁸

Per entendre el perquè del “mètedu urtugràfic” cal conèixer el seu creador, Jaume Ferrer i Parpal, un personatge particular i carismàtic, tant pel que fa a les propostes lingüístiques, com per la seva agitada vida. Rebec, tossut i creiem que una mica egocèntric, Ferrer i Parpal farà de la polèmica una mena de *modus vivendi*. Nat el 1817 i traspassat el 1897 a 80 anys,³⁹ ja el 1836, quan tenia 19 anys, va ser detingut per aldarulls i condemnat a presó juntament amb el seu pare, Pere Ferrer, i altres veïns de Maó. Els aldarulls van ser provocats per l'anunci d'un reclutament forçós decretat per Espartero —publicat al *Boletín oficial de Menorca*—, i la consegüent pujada del preu del pa.⁴⁰ La resposta a fets

---

³⁶ La revista *Es Menorquí* sempre ha estat atribuïda a Jaume Ferrer i Parpal. Així ens ho fa saber J. M. Quintana a *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1936)*, p. 74. També Àngel Ruiz i Pablo ens parla del Dr. Ferrer com al creador d'*Es Menorquí* (vegeu la pàgina 32 d'aquets mateix treball). Amb tot, el 1891 Jaume Ferrer i Parpal tenia ja 74 anys. El seu fill Jaume Ferrer Aledo, en canvi, en tenia 35 i el 1917 mantenia encara bona part de les tesis ortogràfiques del seu pare. Atesa l'avançada edat de Ferrer i Parpal el 1891, hom no deixa de preguntar-se si el seu fill Ferrer Aledo era qui realment estava darrere *Es Menorquí*.

³⁷ Recordem que a principis del segle XIX s'havien publicat algunes obres gramaticals o per facilitar la lectura del menorquí, com els *Principis de la lectura menorquina* (1804) signada amb pseudònim de “Un mahonès” i atribuïda inicialment a Joan Ramis I Ramis, després a Antoni Febrer i Cardona i, finalment a Joaquim Pons i Cardona, cosí d'Antoni Febrer. També a principi de segle Antoni Febrer i Cardona va escriure i publicar els *Principis Generals de la Llengua Menorquina* (1804) els *Principis Generals i Particulars de la Llengua Menorquina* (1821).

³⁸ Sobre aquest debat consulteu el capítol 7 d'aquest mateix treball: *Un debat a La voz de Menorca*.

³⁹ *El bien público*, núm. 7323, 30 d'octubre de 1897, p. 4.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000134547&posicion=4&presentacion=pagina

⁴⁰ Vegeu la carta de queixa d'alguns dels encausats en el *Boletín Oficial de Menorca*, núm. 30, 30 de gener de 1836, p. 2-4.

semblants solia acabar en rebomboris.⁴¹ Per la premsa de l'època sabem que Jaume Ferrer i Parpal havia protagonitzat alguns disturbis que havien requerit la presència de l'alcalde de Maó. Dies després un grup de persones es reunia a l'exterior de la farmàcia del seu pare, Pere Ferrer. Cal recordar que les reunions de més de vuit persones estaven prohibides, de manera que l'autoritat es va personar per dissoldre la reunió:

[...] preguntó a los dueños de la botica quien había convocado aquella reunión y con qué objeto; impuso silencio a todos exigiendo que D. Jaime Ferrer le explicase todo lo que deseaba saber, y este le dijo, que aquella reunión tenía por objeto pedir que se bajase el precio del pan, impidiendo para esto la extracción del trigo de esta Isla.⁴²

Jaume Ferrer i Parpal, pel fet d'haver demanat "blat beratu" va ser tancat onze mesos a la presó i desterrat de Menorca durant tres anys.⁴³ Els fets van romandre a la memòria del poble. Tant és així que l'agost de 1872 Jaume Ferrer escrivia una carta de protesta al director de *El Menorquín: órgano republicano federal de la isla de Menorca* per queixar-se de la publicació d'un fulletó, de nom *Fuego fátuo*, que, segons s'havia assabentat Jaume Ferrer i Parpal, havia d'incloure una il·lustració on figurava "un hombre del pueblo, arrimado a la puerta de una farmacia, muy altos los brazos y gritando a voz en cuello: *Blat beratu*" i continua "todos comprenderán que se alude a mi persona, pues vivo al lado de la farmacia que tenía mi padre y en al año 1836 fui perseguido y encarcelado como liberal progresista a causa de aquellos sucesos políticos en que se obligó al menestero a gritar *blat beratu*".⁴⁴ És important tenir en compte que les propostes ortogràfiques de Jaume Ferrer i Parpal no seran només atacades per qüestions purament lingüístiques, sinó també pel fet de ser un conegut "liberal i

---

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000212678&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

⁴¹ Recordem els coneguts "Rebomboris del pa" de Catalunya (1789).

⁴² *Diario de Menorca: Libertad y unión*, núm. 47, 16 de febrer de 1836, p. 3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220947&posicion=3&presentacion=pagina

⁴³ Vegeu la Real Academia de la Historia [en línia]: <http://dbe.rah.es/biografias/48936/jaime-ferrer-parpal> [Data de consulta: 27 d'abril de 2019]

⁴⁴ *El Menorquín: órgano republicano federal de la isla de Menorca*. Segunda Época, núm. 926, 18 d'agost de 1872, p. 2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3017183&posicion=2&presentacion=pagina

progressista”, cosa que des de la premsa conservadora sempre tenien present. Sigui com sigui, sembla que Jaume Ferrer i Parpal sempre estava ficat en algun tipus d’embolic, debat o polèmica i que constantment serà criticat —dins i fora de l’illa⁴⁵— o se’n farà burla i befa per la seva manera de fer i una tossuderia que li impedia arronsar-se davant les crítiques.

Com hem dit, Jaume Ferrer i Parpal tindrà una manera particular d’entendre la codificació escrita del menorquí. Ja a la *Quertille des dielècte menorquí* (1857) ens diu que el seu és un “mètedu d’escriurer lu més eprucsimad pussibble e se menére que perlam”.⁴⁶ A la *Quertille* seguiran un *Tratado de lectura del dialecto menorquín* (1870), un *Tratado de analogia del dialecto menorquín* (1872) i un *Diccionario menorquín-castellano* (1883). En aquestes obres hi recull el “mètedu d’escriurer” que veurem reflectit a la revista *Es Menurquí* i que bascularà sempre al voltant de dues idees: d’una banda, la diferenciació respecte de la resta de parlars catalans i, d’una altra, que l’aprenentatge del menorquí escrit havia de servir bàsicament per aprendre castellà, és a dir, la “llengu neciunal”. Per això el seu “mètedu urtugráfic” prendrà com a referent l’ortografia castellana.

La primera idea, la disgregació i diferenciació del menorquí respecte de la resta de parlars de la llengua catalana, la podem llegir en diferents fragments com per exemple: “es nòstru llenguatje si bé se semble e nes seu, verie bestant des quatre dielèctes, quetelá, velenciá, mellurquí y russellunès”⁴⁷ o “es nostru llenguatje es en el die tentíssim diferent del quetelá, velenciá, mellurquí”.⁴⁸ Com podem observar, Jaume Ferrer sabia perfectament quin era l’àmbit lingüístic de la llengua catalana, però, alhora, considerava —o volia considerar— que el

---

⁴⁵ Carta de Jaume Ferrer i Parpal a *El bien público*, núm. 731, el 15 d’agost de 1875, p. 3, en la qual es queixa d’una crítica publicada a la revista *La Iberia* sobre el seu llibret *Cuadros instructivos*.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000129667&posicion=3&presentacion=pagina

⁴⁶ Jaume Ferrer i Parpal. Edvertència, dins *Quertille des dielècte menorquí*. Maó: Impremta de D. G. I. Serra, 1858. [en línia] <http://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=488437> [Data de consulta: 27 d’abril de 2019]

⁴⁷ “Erticle de fonfu”. *Es Menurquí*, núm. 4, 10 de juliol de 1891, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000213060&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁴⁸ Vegeu novament Jaume Ferrer i Parpal. Edvertència, dins *Quertille des dielècte menorquí*. Maó: Impremta de D. G. I. Serra, 1858, p. 1-2. [en línia]: <http://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=488437> [Data de consulta: 27 d’abril de 2019]

menorquí s'havia allunyat tant de la resta de dialectes de la llengua catalana que era millor idear un “mètedu d'escriurer” particular. Aquest mètode nou es basava en la transcripció fonètica de la parla menorquina i sis regles recollides a la *Quertille des dielecte menorquí*. En principi costa d'entendre una proposta ortogràfica d'aquest tipus, sobretot, des del punt de vista filològic, especialment si tenim en compte que Jaume Ferrer no partia de zero. N'hi ha prou de recordar que Antoni Febrer i Cardona havia publicat, precisament a Menorca, els *Princípios Generáls de la Llénua Menorquína* (1804) i els *Princípios Generáls i Particulars de la Llénua Menorquína* (1821) —obres de magnífica qualitat— i que el seu cosí Joaquim Pons i Cardona havia publicat, gairebé ensems, els *Principis de la lectura menorquina* (1804) —signats amb el pseudònim Un Mahonés. Amb tot, Jaume Ferrer va decidir prescindir d'aquests treballs i apostar per una ortografia particularista sense base filològica que, segons ell, facilitava la comprensió del menorquí escrit en tant que reproduïa, segons ell, els sons de la parla menorquina.

La segona idea lingüística de Jaume Ferrer i Parpal la veiem recollida a la *Quertille* i els *Principios de lectura* i *Principios de analogia del dialecto menorquín*. L'aprenentatge del menorquí havia de servir per “epêndrer bé s'idióme neciunal”⁴⁹ i per “qu'erribem e tenir es menorquíns une nórne per epêndrer bé ets altres llenguatjes”⁵⁰ o, més clarament, “per pruduirmós bé en menorquí questellenisad”⁵¹ i, finalment, el seu *Diccionario menorquín-castellano* ha de servir “de guia para aprender el idioma nacional y no se confunda nuestra habla con el catalán, valenciano ni mallorquín”.⁵² Aquesta serà la proposta lingüística d'*Es Menurquí* (1891), la qual de seguida provocarà el rebuig, la crítica i la burla d'alguns periòdics de Menorca, com *El Vigía de Ciudadela* o *El Mahonés*. D'altra banda, *L'Avens*, intentarà aconsellar *Es Menurquí*, tot i que sense èxit:

---

⁴⁹ *Ibid.*, p. 5.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 6.

⁵¹ *Ibid.*, p. 25 (23)

⁵² Jaume Ferrer i Parpal. *Diccionario menorquín-castellano*. Maó: Impremta de M. Parpal, 1883, p. 7 (3) [en línia]: <http://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=488185> [data de consulta: 27 d'abril de 2019].

[...] qu'aixis la varietat menorquina com la mallorquina del dialecte balear podrian entrar sense abandonar la respectiva fisonomia propia dintre d'un meteix sistema ortogràfic estensiu també a las demás varietats de llengua catalana, sistema que tot tenint la flexibilitat de medis necessaria per permetre presentar gràficament totas las diferencias dialectals acceptables, fos capaç per fer apareixe l'unitat de la llengua catalana moderna compatible sempre am l'existença dels seus dialectes y varietats.⁵³

El 20 de juny *La Roqueta* de Palma s'expressava en termes similars:

“No prenga *Es Menurquí* á mala part ses indicacions que li feym, amb sa sola intenció de procurà que's séu modo de dí y d'expressá ses paraules, s'acosta tot lo més que sia possible á n'es nostro y á n'es demás periòdichs que escriuen amb sa llengua d'en Ramon Llull, d'en Verdaguer y des Rectó de Vallfogona. Es nostro intent es senzillament unificá dita llengua fins allà ahont sia possible”⁵⁴

Aquest escrit de *La Roqueta* va ser reproduït per *Es Menurquí*, segons ells, per a demostrar que el mallorquí era diferent del menorquí, és a dir, “perquè vegi tutòm se deferèncie qui ha des mellurquí escrit e nes nòstru llenguatje”. A més a més, afegiran, l'objectiu d'*Es Menurquí* no és unificar l'ortografia catalana, sinó anar “dirèctemént des nòstru llenguatje e nes questellá, qui es s'idiome neciunal, y equell e ne qui cunvê unificarmos”.⁵⁵

Donem per suposat que a *La Roqueta* no li va fer gaire gràcia la resposta d'*Es Menurquí*, ja que el 27 de juny publicava un segon article, reproduït per *El Vigía de Ciudadela* el 4 de juliol, on ataca ja directament la reforma i barbarisme ortogràfic introduït per *Es Menurquí*. Des de *La Roqueta* criticaven l'ortografia fonètica sense base etimològica, només guiada pel caprici infantil i la ignorància. Tampoc s'estaven de criticar la quantitat de castellanismes que feia servir *Es Menurquí*, fins al punt de no saber si allò era menorquí o castellà, assenyalaven. Tanmateix, des d'*El Vigía* advertien a *La Roqueta* que *Es Menurquí* no els faria

---

⁵³ *L'Avens: Lletres, Art, Ciència*: Epoca Segona, núm. 6, 30 de juny de 1891, p. 32.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3031547&posicion=32&presentacion=pagina

⁵⁴ “Article de fondu”. *Es Menurquí*, núm 3, 1 de juliol de 1891, p. 1.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000213059&texto_busqueda=&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁵⁵ *Ibid.*

cas i que se'n riurien de *La Roqueta* i li dirien la “*Ruquete*, sense mica de mala intenció”.⁵⁶

Lògicament, com ja havia profetitzat *El Vigía*, *Es Menurquí* no variarà gens la seva postura i seguirà remarcant que són moltes les diferències que separen el menorquí de la resta de parlars catalans i afegeix que:

No som nòltrus qui hem estebblèrt equestes y tentíssimes altres diferències y veriecions que i ha, sinó qu'élles han nescud des costums de ses distintes luquelidats [...] Nòltrus furmam, si se vòl, un quint dielècte de se lléngu quetelane ó un llenguatje e part, escrivim sòlement pes Menurquíns”.⁵⁷

Amb tot, la discussió més esmolada la tindrà amb *El Vigía de Ciudadela* i *El Mahonés*. En aquest sentit, cal recordar que només feia mig any que havia tingut lloc el debat de Lupercio sobre la literatura menorquina a les pàgines d'*El Vigía*. D'aquell debat n'havien sortit, com hem vist, algunes conclusions importants: la indiferència dels menorquins per les lletres i l'art, l'abandonament i la indolència en què es trobaven “las bellas letras”, la necessitat d'aprendre primer gramàtica i ortografia i, finalment, Lupercio havia fet una crida a crear una revista literària per tal d'aixecar les lletres menorquines del llanguiment en què es trobaven.

Mig any després de la crida sortia la particular proposta d'*Es Menurquí*. Tot fa pensar que Jaume Ferrer i Parpal havia seguit el debat d'*El Vigía* i coneixia les conclusions a què havien arribat sobre la llengua i la literatura menorquina i la proposta de creació d'una revista crítico-literària que havia de servir per fer néixer les lletres menorquines. És possible que en aquesta necessitat de fer néixer les lletres menorquines Jaume Ferrer i Parpal se sentís cridat i decidís crear la seva pròpia revista literària, *Es Menurquí*. aportant, a més a més, el seu “mètedu urtugráfic”. No és estrany, doncs, que en el primer número d'*Es Menurquí* veiem recollides algunes de les idees exposades mig any abans en *El Vigía*, les quals Jaume Ferrer i Parpal fa seves a la presentació de la revista sota el títol de “Es nòltrus prupòsits”:

---

⁵⁶ *El vigía de Ciudadela*, núm. 905, 4 de juliol de 1891, p. 3-4.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3017559&posicion=3&presentacion=pagina

⁵⁷ “Article de fondu”. *Es Menurquí*, núm. 4, 10 de juliol de 1891, p. 1-3.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000213060&presentacion=pagina&registrardownload=0&posicion=1

Estèndrer, é mesure de ses nostres forses, s'instrucció é se nostre pàtrie; dunar moviment y vide é ses bones lletres; cumunicar é nes nostrus peisans y emigs ses nostres idèes, dirigides sempre é nes quemí des bé; y despertar des seu letargu é se litereture menurquine, casi ulvidade des seus metexus fis predilèctes, es es nòstru principal ubjècte.⁵⁸

També és possible que des d'*El Vigía* se sentissin igualment interpel·lats per la revista de Jaume Ferrer i que per això fossin els primers a reaccionar. Efectivament, el 10 de juny, només tres dies després de sortir el primer número d'*Es Menurquí*, *El Vigía* llençava el primer atac contra la revista de Ferrer i Parpal:

¡Por amor de Dios, señores amasadores de *Es Menurquí*! No es esta la manera de “estèndrer, é mesure de ses SEUES forses, s'instrucció é se nostre patrie”, ni de “dunar moviment y vide é ses bones lletres” ni de “despertar des seu ¡LETARGU! é se litereture menurquine”.⁵⁹

No sabem qui va escriure aquest primer atac contra *Es Menurquí*, però sens dubte estem parlant del cercle de Lupercio i no descartem la possibilitat que fossin Francesc d'Albranca o Àngel Ruiz i Pablo. En qualsevol cas, l'autor afegia:

*¡Por amor de Dios! repetimos. Que no salga de Menorca ningún número de esos, porque se van á burlar de nosotros nuestros hermanos de Cataluña, Mallorca, Valencia y Provensa, y todos los hombres de sentido común.*⁶⁰

El 4 de juliol sortia un segon article contra *Es Menurquí* que, com ja hem dit, incloïa la resposta de *La Roqueta* de Palma i afegien:

[...] corre fa estona per aquesta illa un Diccionari Questellá-Menurquí y una Gremátique menurquine, qui ensenyan á escriurer de la manera que han yist en el culegue de Mehó; tot dos llibres trets des cap de un tal D. Jaume Ferrer.⁶¹

Lògicament, des d'*El Vigía* sabien d'on sortia *Es Menurquí*. El 15 de juliol hi tornaven per recordar a *Es Menurquí* que essent el català, el valencià, el mallorquí, el rossellonès i el menorquí una mateixa llengua havien de tenir una

---

⁵⁸ *Es Menurquí*, núm 1, juny de 1891, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000213057&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁵⁹ *El vigía de Ciudadela*, núm. 898, 10 de juny de 1891, p. 4.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3017552&posicion=4&presentacion=pagina

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ “Ortografía”. *El vigía de Ciudadela*, núm. 905, 4 de juliol de 1891, p. 4.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3017559&posicion=4&presentacion=pagina

mateixa ortografia, la qual, amb petites diferències, era la que s'havia emprat sempre i la que seguien els menorquins il·lustrats molts abans que Jaume Ferrer es capfiques a publicar “diccionaris, trectads de lecture y enelugie y gloses de se pigoté”. L'autor recomanava a *Es Menurquí* que si de veritat volien conèixer la llengua menorquina, no es fixessin en la de Maó, sinó que anessin a:

Las aldeas y caseríos, entre los labradores, verdaderos guardianes de las costumbres y tradiciones de los países, y por de contado del lenguaje, es donde se ha de ir á estudiar de qué manera se habla hoy día el menorquín.

Les referències als poblets, llocs i pagesos com a guardians dels costums, les tradicions i la llengua podrien ser una pista sobre l'autor d'aquests atacs dirigits des d'*El Vigía*. El 18 de juliol sortia un altre article a *El Mahonés*, signat ara per “Un Estudiant”, en el qual, a més d'atacar *Es Menurquí*, donava entenent que també coneixia els redactors:

Aquesta —es refereix a *La Roqueta*— li amolla un article d'Ortografia, creyent, tal vegada, qu'ho poden entendre es redactors de *Es Menurquí*; desenganyis, amiga Roqueta, parlar d'Ortografia y parlar grech, es igual. ¡Si vostés coneguesin ses pesas! Y alló d'etimologías y rels llatinas ¡Jesús y quin betlem!⁶²

El 24 de juliol el mateix estudiant acusava *Es Menurquí* de voler crear un idioma del no-res i d'inventar-se un diccionari:

¿Creu *Es Menurquí* que se pot fer un idioma sense mes ni mes, é inventar un Diccionari per divertir tres ó quatre paganos, y que totom respecti se autoritat d'aquest autor? ¿Creu qu'es pobles s'han de deixar “enseñar é ilustrar” per es primer que s'empini demunt una taula y prediqui lliteratura, com si predicas ugent per curar mal de barras?⁶³

Sigui com sigui, *Es Menurquí* a partir del segon número pràcticament no es dedicarà a altra cosa que a respondre atacs d'*El Vigie Quetòlic*, *Es Mehunés*, com els anomenaven ells, i *La Roqueta*. Després de set números *Es Menurquí* desapareixia i amb ell el seu “mètedu d'escriurer es menorquí”.

---

⁶² Un estudiant. “Se parla menorquina y es periodich *Es Menurquí*”. *El Mahonés: bisemanario católico popular y de noticias*, núm. 264, 18 de juliol de 1891, p. 3.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3003169&posicion=3&presentacion=pagina

⁶³ Un estudiant. “Poc-Cervell...”. *El Mahonés: bisemanario católico popular y de noticias*, núm. 267, 24 de juliol de 1891, p. 3.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3003172&posicion=3&presentacion=pagina

3. Una amigable polèmica sobre uns jocs florals menorquins (1894-1895)

Com hem pogut veure en el debat del 1890 i el 1891, Lupercio es queixava de la falta de literats menorquins, motiu pel qual Menorca no havia pogut participar de la Renaixença. Com és sabut, una de les manifestacions més importants de la Renaixença, i la més cobejada pels poetes, eren els jocs florals que s'havien estès arreu de Catalunya, València i Mallorca, però no a Menorca. Amb tot, el 1861 el *Diario de Menorca* havia inserit un anunci del consistori dels Jocs Florals de Barcelona on es convidava a la participació.⁶⁴ D'altra banda, els diaris menorquins solien duu notícies dels jocs florals, sobretot quan algun mallorquí aconseguia una flor o accèssit. Serà també a la premsa on podrem llegir entre el 1894 i 1895, de nou a les pàgines d'*El Vigía de Ciudadela*, una "amigable polèmica" sobre els jocs florals, literatura i llengua i on es proposarà novament la creació d'una revista literària. Cosme Parpal i Marquès, que estudiava a Barcelona i alhora exercia de corresponsal per a *El Vigía*, el 17 de novembre de 1894 publicava a *El Vigía* un article on proposava la celebració d'uns jocs florals a Ciutadella durant les festes de Sant Joan. L'objectiu: estimular els poetes i prosistes menorquins.⁶⁵ La idea va ser aplaudida per *El Vigía* i, malgrat que eren conscients de les dificultats de fer realitat la idea, recordaven que a Catalunya els jocs floral havien contribuït al conreu d'una literatura coneguda i reconeguda arreu d'Europa i que el mateix estava passant a Mallorca:

*Sabido es, que el catalán levemente diversificado, como ha dicho un renombrado literato, es la lengua de Catalunya, Valencia y las Baleares. Para cultivar á esas últimas en su nativa pureza, se hace preciso el estudio de la que podríamos llamar su lengua madre. A este estudio se han dedicado con feliz éxito, algunos literatos de la vecina isla de Mallorca, logrando con él despertar especial afición al lenguaje mallorquín, cuyo cultivo vendrá á constituir una rama importante del frondoso árbol de la literatura catalana.*⁶⁶

---

⁶⁴ *Diario de Menorca*, núm. 705, 5 de març de 1861, p. 2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1037399&posicion=2&presentacion=pagina

⁶⁵ Cosme Parpal era el corresponsal del diari a Barcelona.

⁶⁶ "Aplaudimos la idea". *El vigía de Ciudadela*, núm. 1500, el 17 de novembre de 1894, p.2-3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020035&posicion=3&presentacion=pagina

Veiem com des d'*El Vigía* es tornen a emmirallar en els mallorquins i recorden que a Menorca no s'ha produït encara un renaixement literari comparable, malgrat que, afegien, hi ha indicis que en el futur aquest renaixement es produirà. Sembla que des d'*El Vigía* consideraven que els jocs florals podien ser un revulsiu per aquest renaixement de les lletres menorquines.

L'11 de desembre de 1894 sortia un altre article a *El bien público*, titulat *Jochs Florals* de Francesc d'Albranca, el qual, amb un to irònic, assenyala que Cosme Parpal, coneixedor de la bona poesia que es conrea en altres llocs, potser no ha tingut en compte "els estralls que la tramuntana provoca sobre la poesia local". Es mostra, doncs, escèptic respecte d'uns jocs florals menorquins, ja que, difícilment es podrien celebrar uns jocs florals mínimament dignes, en tant que la gent de l'illa, si bé sap parlar menorquí, no el sap escriure:

*Pero... Y las letras menorquinas ¿dónde están? No digo que no las haya: digo que no las veo. [...] Sin embargo de que tenemos poetas y de que es el menorquín lengua tan culta, (rama del catalán, o el catalán mismo ligeramente alterado,) carecemos de un léxico autorizado que uniforme la escritura. Los menorquinas hablan el menorquín pero no saben escribirlo.*⁶⁷

De fet, Francesc d'Albranca, sempre en to irònic, diu que compren la intenció de Cosme Parpal: evitar que algun menorquí tingui la temptació de presentar-se als jocs florals de Barcelona i faci el ridícul no sabent ni tan sols d'ortografia. Per tant, amb uns jocs florals menorquins el ridícul quedaria a casa, perquè "la ropa sucia debe lavarse en casa" i afegeix l'autor, amb el mateix to irònic, que els primers jocs florals de Menorca haurien de destinar el primer premi "para las cartillas silabarios del dialecto menorquín".⁶⁸ Francesc d'Albranca és contundent: abans d'uns jocs florals el que han de fer els menorquins és aprendre a escriure. Altrament, només aconseguiran fer el ridícul. Recordem que aquesta tesi ja havia aparegut en el debat del 1890-1891.

El 2 de gener de 1895, ara des de les pàgines d'*El Vigía*, Francesc d'Albranca escriu l'article *Juegos de flores*, on reafirma el que havia dit a *El bien público* i

---

⁶⁸ Francisco (Francesc d'Albranca). "Jochs florals". *El bien público*, núm. 6469, 11 de desembre de 1894, p. 2-3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000133988&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

assenyala que la seva intenció és esperonar els futurs poetes menorquins perquè primer aprenguin a escriure. En aquest mateix article transcriu una carta que havia rebut, ens diu, d'Àngel Ruiz i Pablo, en la qual mostrava el seu desacord amb Francesc d'Albranca. Els menorquins, deia Àngel Ruiz i Pablo, ni tan sols saben parlar bé el menorquí, per tant, difícilment aprendran a escriure'l. La suposada polèmica estava servida. A partir d'aquí i durant dos mesos tindrà lloc a través de les pàgines d'*El Vigía* una "amigable polèmica", com l'anomenarà el mateix Àngel Ruiz i Pablo, sobre llengua, literatura i jocs florals. Tanmateix, el to irònic i burlesc, que ambdós utilitzaran no agradarà a tothom, i menys encara al jove Cosme Parpal, el qual, ofès, deixarà de col·laborar fins i tot amb *El Vigía*. En aquest punt és important recordar que el contingut de "l'amigable polèmica" serà similar al del debat protagonitzat uns cinc anys abans per Lupercio, "Un obrero" i l'oncle Anselmo, motiu pel qual considerem que tant aquell debat com aquesta amigable polèmica van ser protagonitzades per les mateixes persones.

"L'amigable polèmica" girarà al voltant d'un suposat desacord entre Francesc d'Albranca i Àngel Ruiz i Pablo respecte de si hi havia poetes i llengua o no hi havia poetes perquè no hi havia llengua. Ja hem dit que Francesc d'Albranca considerava que de llengua n'hi havia, però no gent que la sabés escriure, mentre que Àngel Ruiz i Pablo considerava que ni tan sols hi havia llengua, puix que ja estava molt corrompuda. No costa gaire, però, copsar que un tal desacord no existia i que ambdós lletraferits estaven d'acord: hi havia llengua, sí, però empobrida i mancada ortografia i gramàtica unitària, fet que impossibilitava el conreu de la literatura d'alta volada. La intenció d'aquesta "amigable polèmica", doncs, era en realitat estimular el debat sobre la literatura i evidenciar les mancances de la llengua, tal com ja havia passat a l'anterior debat. Així es desprèn del final de l'article de Francesc Camps:

Tengámosla en paz, Ángel de mis entretelas [...] A ver si, con lo mucho que V. vale en el coro de las nueve —les nou muses— y con mi buenísima intención despertaremos a la juventud entusiasta y escarceadora y podremos lograr que

*esos Juegos de Flora no se conviertan en juegos de pasta flora. ¡Qué chasco se llevarían algunos!*⁶⁹

Es tractava, doncs, de despertar l'interès de la joventut per la llengua i que amb el temps s'esdevingués la literatura. Allà on Francesc d'Albranca i Àngel Ruiz i Pablo diuen "jocs florals" sovint caldrà entendre literatura, ja que la tasca que es proposaven passava per l'aprenentatge de la llengua escrita i posteriorment pel conreu de la literatura i això, és clar, no es podia produir d'un dia per l'altre.

El 5 de gener era Àngel Ruiz i Pablo qui replicava a Francesc Camps amb l'article *Juego de flores: réplica á Francisco*⁷⁰. En aquest article d'Àngel Ruiz i Pablo, amb la ironia habitual, recriminava a Francesc d'Albranca que hagués afirmat que els menorquins sabien parlar menorquí però que no el sabien escriure perquè no existia un lèxic autoritzat que uniformitzés l'escriptura. Per contradir tal afirmació Àngel Ruiz i Pablo li recordava l'existència del "mètedu d'escriurer" de Jaume Ferrer i Parpal i, per tant, li perdonava "el pecado gravísimo de no considerar bastante autorizados los léxicos menorquines de D. Jaime Ferrer, de Meó", a la qual cosa afegeix encara un Post-Scriptum on li deia:

*Se me olvidaba decirle que hará V. bien en pedir á su curioso amigo las Gloses de se pigote del Dr. Ferrer y los números de Es Menurquí, pues yo no los tengo á mano. Únicamente tengo á mi disposición un ejemplar de la arriba mencionada Quertille, en el cual el meritísimo recopilador de datos para la Historia de Menorca, D. Rafael Oleo y Quadrado, escribió de su puño y letra estas palabras: Para reir.*⁷¹

En qualsevol cas, el to burlesc, que sovint fregava la condescendència i ridiculitzava la idea de fer uns jocs florals a Menorca, no va caure bé a Cosme Parpal que en aquells moments tenia 17 anys. Així, el 12 de gener de 1895 Parpal ofès enviava un breu comunicat a *El Vigía*:

---

⁶⁹ Francisco (Francesc d'Albranca). "Juegos de flores". *El vigía de Ciudadela*, núm. 1514, 2 de gener de 1895, p. 1-2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020740&posicion=1&presentacion=pagina

⁷⁰ Àngel Ruiz i Pablo. "Réplica a Francisco". *El vigía de Ciudadela*, núm. 1515, 5 de gener de 1895, p. 1-2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020741&posicion=1&presentacion=pagina

⁷¹ *Ibid.*, 2.

Como ayer llegó algo tarde el correo y hoy sale no he tenido tiempo de aclarar algunos conceptos sobre los jochs florals; espero lo haré el próximo miércoles, Dios mediante, no con objeto de entablar polémicas que no puedo sostener á causa de las ocupaciones propias de los estudiantes, advirtiendo sin embargo que las admitiré en verano, época de vacaciones, no por querer discutir con personas tan inteligentes como el Sr. Ruiz, sino porque no puedo permitir se pongan chinitas irónicas y algo faltas de verdad.⁷²

És evident que Cosme Parpal se sentia ferit i alhora era conscient que polemitzar amb persones com Francesc Camps i Àngel Ruiz i Pablo era una qüestió delicada que reclamava temps. Això no obstant, el 30 de gener *El Vigía* anunciava que Cosme Parpal deixava de col·laborar amb el periòdic, entenem que a causa de la polèmica:

Por causas ajenas á nuestra voluntad y que explicaremos si fuese necesario nuestro corresponsal de Barcelona D. Cosme Parpal Marquès se despidió atentísimamente de nuestros lectores en carta recibida el último correo.⁷³

Tot i que les explicacions del diari no van arribar mai, és evident que Parpal estava prou molest per deixar de col·laborar amb el periòdic. La polèmica d'Àngel Ruiz i Pablo i Francesc Camps, d'una banda, i Cosme Parpal, d'una altra, no havia fet més que començar.⁷⁴ Dies després, el 12 de febrer, Cosme Parpal atacava, ara des d'*El Noticiero* de Ciutadella, l'actitud burlesca d'Àngel Ruiz i Pablo i Francesc d'Albranca. Això donaria lloc a un seguit d'articles de respostes i contra respostes que s'allargarien almenys fins al 2 de març de 1895.⁷⁵

Mentrestant, Francesc d'Albranca havia publicat el primer dia de febrer un altre article titulat *Explicaciones* i era una resposta a l'article del 5 de gener *Juego de flores: réplica á Francisco* d'Àngel Ruiz. En aquests dos articles es debatia el significat de "poeta i poesia". Francesc Camps, sempre amb un to irònic, sostenia

---

⁷² Cosme Parpal. *El vigía de Ciudadela*, núm. 1517, 12 de gener de 1895, p. 2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020743&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

⁷³ *El vigía de Ciudadela*, núm. 1522, 30 de gener de 1895, p. 3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020748&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

⁷⁴ Recordem que Parpal en aquests moments tenia 17 anys, que Àngel Ruiz en tenia 30 i Francesc Camps uns 42 o 43 anys. La diferència d'edat, doncs, era més que considerable.

⁷⁵ Tenim notícia de l'article de Parpal a *El Noticiero* per la referència que en fa Àngel Ruiz i Pablo a l'article titulat "Aclaraciones" del 15 de febrer i publicat a *El Vigía de Ciudadela*, núm. 1526, 16 de febrer de 1895, p. 1-2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020753&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

que un poeta era aquell que feia versos, de manera que si a Menorca hi havia versificadors, hi havia d'haver poetes. Aquesta assimilació entre versificadors i poetes només preparava el camí perquè Àngel Ruiz i Pablo la pogués desmentir. Així, el 6 de febrer Àngel Ruiz i Pablo en un altre article feia la distinció: ser poeta és molt més que versificar. Ja hem assenyalat que no creiem que existís cap polèmica entre Francesc Camps i Ruiz i Pablo, sinó una conversa molt ben trenada que els permetia exposar la seva tesi real, que era el fet que la manca de llengua i de poetes feien impossibles uns jocs florals menorquins.

Tornem, però, al concepte de poeta. A l'article del 6 de febrer Àngel Ruiz i Pablo en lloc d'utilitzar la tècnica de la carta rebuda —com per exemple la carta de l'oncle Anselmo del 1891—, exposarà les seves tesis mitjançant un procediment més líric: la visita de les muses. En efecte, Ruiz i Pablo simula en aquest article la visita de les muses, les quals:

[...] sin saber cómo ni por donde, se metieron en tropel, en el cuarto donde suelo escribir estas cosas, nueve señoras.... ¡Nueve, ni una más ni una menos! Parecióme que en sus buenos tiempos habrían sido muy hermosas; pero aquella noche estaban ajaditas, y lo que más me llamó la atención y me dio verdadera lástima era que venían 'descalabradas, contusas, lisiadas...'⁷⁶

Lavors les muses li diuen que contesti la següent pregunta, què és ser poeta? Àngel Ruiz i Pablo contesta que segons Francesc Camps, un poeta és aquell que parla i escriu en vers. Les muses, és clar, ho neguen i li aclareixen que un poeta és qui fa poesia, no versos, de manera que tots aquells a qui Francesc d'Albranca anomena poetes no són més que versificadors, en els versos dels quals no hi ha un bri de poesia. Àngel Ruiz i Pablo, evidentment, està construint un discurs (revelat per les muses) que li permet finalment definir que és la poesia:

"Poesía significa' belleza, sentimiento, Ingenio, gracia, y ni en los versos de V. ni en los de los otros hay cosa que lo parezca-.... Escríbale V. á Francisco y dígale que si no confiesa la verdad de estas conclusiones quedará *ipso facto* calificado de porro consumado" y lé "haremos á él una visita. ¡Ahí y que escriba V. esto que hablamos ahora, y lo publique en *El Vigía*"⁷⁷

---

⁷⁶ Àngel Ruiz i Pablo. "Estas sí que son explicacions". *El vigía de Ciudadela*, núm. 1523, 6 de febrer de 1895, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020749&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁷⁷ *Ibid.*

Difícilment ningú podria contradir una revelació feta per les muses, les divinitats de les arts, ni tan sols, Francesc d'Albranca. D'altra banda, a l'article de l'1 de febrer Francesc d'Albranca havia fet també una proposta a Àngel Ruiz i Pablo, una proposta que no era nova, això era, la creació d'una revista sobre la literatura menorquina, ja que:

[...] merecerá bien de la patria y del dialecto menorquín, el escritor que por medio de una revista ad hoc, mensual, quincenal o decenal, reuniese todos los trabajos literarios de verdad y con sana crítica y con el fin de encauzar y desarrollar el buen gusto, señalase las glorias... y los gazapos de nuestro Parnaso... o de nuestra Enclusa. Si usted, que creo de los mis indicados, emprende tal aventura, cuente con mi suscripción.⁷⁸

Només cal recordar que aquesta havia estat, si fa no fa, un dels projectes del debat mantingut entre Lupercio, “un Obrero” i l'oncle Anselmo el 1890-1891. Crear una revista menorquina amb l'objectiu de recollir la bona literatura menorquina i “desenvolupar i encaminar el bon gust –literari–”. En aquest sentit, Àngel Ruiz i Pablo ens diu que està preparant set o vuit articles en prosa menorquina, els quals, si no són acceptats per cap revista, aplegarà en un fulltò. Es refereix, evidentment a *Per fer gana. Caldereta d'articles menorquins amb molt poch such y una mica de pebre cohent*, un títol que porta implícita la voluntat de l'autor d'estimular el conreu de l'escriptura menorquina. De fet, el darrer dia de febrer ja havia enllestit el pròleg. Sigui com sigui, tornem a tenir damunt la taula una nova proposta de revista literària no materialitzada.

Com ja hem assenyalat, el 12 de febrer Cosme Parpal i Joan Benejam Saura — fill de Joan Benejam i Vives— publicaven un article a *El Noticiero* defensant la proposta d'uns jocs florals menorquins i alhora atacaven l'actitud burlesca d'Àngel Ruiz i Pablo i Francesc d'Albranca. Àngel Ruiz i Pablo responia als atacs el 16 de febrer amb el títol *Aclaraciones*. Poc després Francesc d'Albranca feia el mateix des d'*El Vigía* amb un article de títol prou explícit “Fin”. En aquest article Francesc d'Albranca assenyala que Cosme Parpal no havia entès “l'amigable polèmica” que havien mantingut amb Àngel Ruiz i Pablo. Serà el 2 de març, però,

---

⁷⁸ Francisco (Francesc d'Albranca). “Explicaciones”. *El vigía de Ciudadela*, núm. 1523, 1 de febrer de 1895, p.1-2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020750&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

que “l’amigable polèmica” es donarà per tancada amb un darrer article d’Àngel Ruiz i Pablo amb títol també prou entenedor “A Dios”. En aquest darrer article Àngel Ruiz i Pablo desvetllarà algunes coses interessants sobre “l’amigable polèmica”, la qual havia provocat, ens diu, el rebuig d’alguns lectors, n’havia avorrit d’altres, mentre que d’altres no l’havien sabuda entendre o havien entès el contrari del que volien dir i, finalment, i això és important:

*Otros que creen de buena fe que entre V. y yo hay diferencia en el modo de apreciar eso de los jochs florals y de los poetas; los hay que se consideran agraviados por lo que han creído que decíamos... En fin, los más sensatos son los que no nos leen.*⁷⁹

És a dir, no existia cap polèmica entre Àngel Ruiz i Pablo i Francesc d’Albranca, sinó un acord que prenia la forma d’una “amigable polèmica” que cercava desvetllar consciències respecte de la llengua i la literatura menorquines. Atès que “l’amigable polèmica” no s’havia entès era hora de posar un “Fin” i dir “A Dios”. Això no obstant, la concussió era clara, com assenyalava Àngel Ruiz i Pablo: a Menorca continuaria havent-hi versificadors, però no poetes, ja que “ha caído sobre sobre nuestros campos la maldición de Apolo”. Si no hi havia poetes, difícilment hi podria existir una revista que els contingés.

Cal recordar que tota aquesta “*amigable polèmica*” havia estat causada per la proposta de Cosme Parpal de celebrar uns jocs florals a Menorca; que possiblement a causa d’aquesta polèmica Parpal havia deixat de treballar a *El Vigía*, fins al punt que les respostes a Francesc d’Albranca i Ruiz Pablo, ja no es publicaran en aquest diari, sinó en *El Noticiero*. També és important recordar que Cosme Parpal es va integrar dins la vida Barcelonina, que es va graduar en Dret i Filosofia i Lletres, que es va doctorar amb un treball sobre la conquesta de Menorca, *Conquista de Menorca en 1287*, que va guanyar una càtedra per la Universitat de Barcelona a Eugeni d’Ors, Xenius, el 1914, que va ser president de L’Academia Calasancia i membre de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres,

---

⁷⁹ Àngel Ruiz i Pablo. “A Dios”. *El vigía de Ciudadela*, núm. 1530, 2 de març de 1895, p. 1. http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3020757&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

que va escriure nombrosos treballs relacionats amb la història i els costums de Menorca, i que sempre va recordar “l’amigable polèmica”:

Pochs casi ningun son els menorquins qu’es dediquin al cultiu de nostra literatura, y així com Mallorca... prengué part en lo renaixement literari, Menorca permanesqué inactiva y si be és cert que gràcies a una petita discussió sobre els jochs florals, sortiren a la llum pública dos llibres, no és menos ver que estaven plegats de barbarismes, puis qu’el català literari no es coneix”⁸⁰

4. *La Roqueta i Llum Nova: la lluita per la llengua (1912-1913)*

Entre el 1903 i el 1905 apareixerà la revista *Menorca artística* dirigida per Bartomeu Benejam i Saura —fill de Joan Benejam i vives— amb l’objectiu de donar a conèixer les bel·leses naturals de l’illa, ressuscitar les tradicions, divulgar la història i reviure la “senzilla” literatura popular. Es tractava de reproduir “todo cuanto notable se encuentra en esta isla” i “lo que ya no existe, lo que fué, lo que pasó, porque esto tiene asimismo sus encantos”.⁸¹ Amb tot, llengua catalana només tindrà en aquesta publicació una presència testimonial. La revista era una aposta de divulgació cultural interessant i ambiciosa que disposava d’alguna secció en català com “Gent d’aquí”.⁸² També s’hi publicaven les troballes folklòriques de Francesc d’Albranca,⁸³ alguns poemes i escrits d’Àngel Ruiz i Pablo,⁸⁴ de Gabriel Olives, de A. Marcelina Vinent, de Mateu Benejam Ferrer o Bartomeu Benejam i alguns escrits anònims en català.⁸⁵

---

⁸⁰ Consulteu Antonio de la Torre. *Don Cosme Parpal y Marqués (8 marzo 1878 a 7 marzo 1923)*, dins el *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. Vol.: 12, núm. 89, gener-març de 1926, p. 330 (p. 26). [en línia]: <https://www.raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/200111/276098> [data de consulta: 1 de maig de 2019]

⁸¹ Bartomeu Benejam. “Presentación”. *Menorca artística: revista quincenal il·lustrada*, núm. 1, 14 d’agost de 1903, p. 1. http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3000964&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁸² En caques, En Teresot i En Xicus.

⁸³ Es Gort d’Albranca, Es Pou des catiu, S’homenet de sa Boval, Glosas en vivó. A n’Àngel Ruiz i Pablo.

⁸⁴ Bona part dels escrits d’Àngel Ruiz i Pablo a la revista són en castellà, tanmateix, també hi publica alguns poemes en català, com ara Follia, VCE VICTIS, lo càntic de Simeó. Escrits en prosa: A n’en Francesc d’Albranca, A n’en Bartomeu Benejam.

⁸⁵ D’aquell temps, Coses d’estiu, Sant Cristòfol, Del temps vell.

Caldrà esperar, doncs, que el moviment regionalista faci forat per veure apostes més clares a favor de la premsa en català, essent els periòdics *Llum Nova* (1912-1913) o *La Roqueta* (1912-1913) els més representatius. En aquest capítol ens ocuparem del que hem anomenat “la lluita per la llengua” en el si d’aquestes publicacions. El 29 de juny del 1912 sortia el primer número de *Llum Nova* a Es Migjorn i el 17 d’agost, a Maó, ho feia *La Roqueta*. Ambdues publicacions, tot i que bilingües, feien inicialment de la llengua catalana el seu principal mitjà d’expressió. Tanmateix, les pressions lingüístiques afectaran els periòdics de manera diferent. Així, si bé *Llum nova* aguantarà les pressions i acabarà publicant el 1913 les Normes ortogràfiques de l’IEC, *La Roqueta* en canvi cedirà a les pressions i acabarà relegant la llengua catalana al simple testimoniatge.

4.1. La Roqueta

La lluita per la llengua és especialment evident a *La Roqueta* sobretot perquè aquesta publicació s’havia expressat fins i tot amb més claredat i contundència, respecte de l’ús de la llengua catalana, que *Llum Nova*. De fet, el 21 de setembre els dos periòdics publicaven sengles articles de fons que palesaven i definien clarament la lluita i el rumb lingüístic que prendrien les dues publicacions. L’article de fons de *Llum Nova* duia un títol que traspuava clarament l’esperit de resistència del quinzenari “Mots de coratge”, mentre que en el de *La Roqueta*, titulat “En castellano”, s’ensumava la derrota. Un aconseguia resistir, l’altre, era obligat a rendir-se. Des que havien nascut les dues publicacions les pressions contra l’ús del català havien estat constants. Pitjor, encara, ja abans de sortir el primer número, *La Roqueta*:

[...] ja hagué de conèixer per endavant cert criteris gens partidaris de que *La Roqueta* fos redactada en menorquí, aconseguintnos defugirnè des nostru dialecte com a base de redacció, perquè son pocs es mahonesos qui’l sàben lletgir y no atrauria interés *La Roqueta*.⁸⁶

---

⁸⁶ “Definició”. *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 1, 17 d’agost de 1912, p. 1.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222423&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Els redactors de *La Roqueta* pensaven, amb tot, que el català sí tenia lectors. La intenció era precisament fomentar l'escriptura i la lectura de la llengua catalana "que diàriament parlam ets insulars de Menorca". De fet, fins al número 5 *La Roqueta* farà i mantindrà una defensa ferma i combativa "de tot lo de ca nostra", especialment de la llengua catalana. En aquest sentit, la postura de *La Roqueta* en defensa de la llengua seria inicialment més radical que la de *Llum Nova*. Això no obstant, que *La Roqueta* fos editada a Maó possiblement implicava més pressió sobre la publicació que en el cas de la d'Es Migjorn, la qual, malgrat patir també pressions —com ells mateixos confessaran—, podrà resistir els embats de les veus crítiques que els deien que en castellà el periòdic seria més llegit.⁸⁷

Ja abans de sortir el primer número *La Roqueta* havia hagut de recular una vegada respecte de la llengua. No és estrany, doncs, que els "gens partidaris" que *La Roqueta* fos redactada en català continuessin pressionant per fer-la recular cada vegada més. L'objectiu? Aconseguir que *La Roqueta* fos redactada "En castellano", tal com s'explicitava el títol de l'article del 21 de setembre. La publicació, en tot cas, no farà un gir brusc, sinó, més aviat, dissimulat. En els següents números la llengua castellana aniria guanyant terreny. En el número 10, publicat el 26 d'octubre, apareixia un article de fons titulat "Tiritimundi" on la direcció ja donava per perduda la batalla, de manera que a partir del número 11, publicat el 2 de novembre de 1912, la llengua catalana, que inicialment havia de ser la llengua del periòdic, esdevenia testimonial i folkloritzada. Aquest canvi es farà evident en una de les seccions de la tercera pàgina, senzilla, però simbòlicament nostrada, "Singlots", la qual serà substituïda per una nova secció "Municipalerías", títol que reflecteix molt clarament el procés de substitució, gens neutre, d'altra banda, i el viratge lingüístic del setmanari. Què va passar i quina va ser la força de la pressió exercida sobre *La Roqueta* és difícil de dir i de mesurar, però tot fa sospitar que hi podria haver hagut canvis en la direcció.

---

⁸⁷ Llegiu l'article "Mots de coratge". *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L' Unió de Mitjorn-Gran*, número 7, 21 de setembre de 1912, p. 1.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220720&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

En qualsevol cas, i per tal de veure-hi un poc més clar, hem analitzat les entrades i els articles relacionats amb la llengua. Ja hem dit que el setmanari havia començat fent concessions, per tant, des del primer número fins al cinquè els redactors ja només podran batallar a la defensiva. També hem dit, que la publicació va començar amb un defensa ferma de la llengua catalana. En el primer número Martí Gornès Catchot,⁸⁸ fent ressò d'un diari barceloní, feia una clara defensa del dret de ser atès en la llengua pròpia, és a dir, que els servidors públics “qui han de regir aquelles regions —les que tenen una altra llengua, vol dir— entenguin al menús ets seus subordinats”. El que està demanant Gornès és poder ser atès en català per l'administració pública i afegeix que “es presupost el paga tot es país, petits i grossus; y per tant, ès natural que's qui paga sigui ben servit”.⁸⁹ A la pàgina 4 del mateix número, Jaume Rosselló Orfila —germà de Pere Rosselló, director del periòdic— en un breu i abrandat article “Perseguint un ideal” assenyalava que calia aprofitar aquell moment —d'empenta regionalista— per fer desaparèixer els asprés i glorificar la “nostra parla duguentlè per camins d'un bell amor dialectal”.

El segon número començava amb un article on els redactors mostraven el seu desacord amb els pressupostos municipals aprovats per l'Ajuntament de Maó, que de retruc servia per atacar el centralisme de l'estat espanyol:

De que s'actual sistema centralitzador ès una vergonya a Espanya, no ho dubta ningú que pensi un poc. Tots sabem que no dona res s'Estat y en camvi mus xucle fins es moll des hossos.⁹⁰

---

⁸⁸ Martí Gornès Catchot ve ser redactor d'*El Liberal*, d'*El bien público* i director de *La Voz de Menorca*. El 1907 va assistir a Barcelona a una trobada entre catalans i menorquins, dins l'òrbita de la Lliga i Solidaritat Catalana, juntament amb Frederic Llansó i Pere Pons Sitges al qual va assistir Cambó. Consulteu: “La solidaridad”. *La voz de Menorca*, 1 d'octubre de 1907, p. 1. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3009347&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁸⁹ Martí Gornès. “A poble que vas...”. *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 1, 17 d'agost de 1912, p. 3. http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222423&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁹⁰ “Moralidad administrativa”. *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 2, 24 d'agost de 1912, p. 1. http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222424&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Tot seguit hi torna Jaume Rosselló que diu compartir les idees expressades per Martí Gornès. Conforme, assenyala, que per als assumptes oficials estan obligats a emprar “s’idioma nacional, com a prove de respecte i subordinació, però res més”. Jaume Rosselló és molt clar, antigament fins i tot els pobles vençuts posaven com a condició abans de rendir-se que “se’ls respectàs ses costums seves: dielectes, lleis i religions”, per tant, “ni mus han de despreciar, ni menús venirmos a romprer ses costums y tradicions, sempre sagrades”. Els termes que fa servir Jaume Rosselló són els d’un poble sotmès: subordinació, poble vençut o rendició. Aquest regionalisme incisiu que defensa la llengua, els costums i les tradicions, juntament amb els articles combatius contra l’estat centralitzador havien de fer estelles en algun lloc. En aquest mateix número trobem un altre l’article titulat “Es renegats” que començava dient “Sa sortida de sa Roqueta ha causat entusiasmos i discussions” i alhora confirmava:

“QUE HI HA MAHONESOS QUI DESPRECIÉN SA LLENGU MENORQUINA”.

Ho hem posat en majúscules per tal de respectar al màxim l’expressió original, ja que així ho van fer els redactors de *La Roqueta*. És evident que volien ressaltar i deixar clar que hi havia maonesos que menyspreaven la llengua —la pròpia llengua—i que, a més a més, havien hagut “de bregar ab qualcun d’ells, fentmós ben be càrrec de que l’odien a ne’s s nostro dialecte. [...] Y no se n’amaguen de dirhó que per damunt de tot s’ha d’escriurer i llegir s’espanyol —com solen dir— o sia’s castellà”. Com podem observar les mostres l’autodi ja eren presents a començaments del segle XX i afegeixen que “Per ventura no són massa; però hi són i fins hi sobren”.⁹¹ L’autor de l’article acabava dient que no afluirien, que *La Roqueta* havia sortit per fer obra de patriotisme regional i que no els importava el que diguessin els renegats. Com podem observar, *La Roqueta* només havia publicat un número i en el segon ja es veia obligada a defensar la publicació dels atacs dels “renegats”. No costa gaire de veure que el periòdic estava immers en una lluita soterrada de la qual, com veurem, en serien vencedors els “renegats”.

En el següent número, publicat el 31 d’agost, podem llegir un article de fons de l’editorial “Parlem clars” que carrega amb contundència contra la gestió de

---

⁹¹ “Es renegats”. *Ibid.*, p. 3-4.

l'Ajuntament, els regidors, els polítics Maonesos i contra el caciquisme "poderós que mos plou de més amunt". L'article no destria els polítics pel seu color, sinó que tots van a parar dins el mateix sac de les crítiques. És evident que els poders fàctics de la ciutat havien de llegir *La Roqueta* amb mala sang, no perquè el que deia el periòdic fos excepcional, sinó perquè les editorials dels diaris solien pertànyer a un costat o altre i des de la seva posició atacaven els de l'altra cantó. *La Roqueta*, en canvi, apuntava a tots costats sense distinció perquè "això passa a cada bando, no és defecte d'un tot sol, sinó de tots".⁹²

El 7 de setembre sortia el número 4 amb un article de fons que continuava expressant-se en els mateixos termes. Sembla que alguns regidors s'havien queixat de *La Roqueta* per les seves crítiques i aquesta alhora acusava els regidors de voler el poble callat. Finalment, a la secció de la correspondència hi podem llegir la confirmació del que hem dit fins ara sobre la llengua:

P.M., Ciutadella: No ho sap prou be vosté lo que lluytam per aquí, ab sa batzerria de no voler llegir ni apendre de llegir sa nostra parla menorquina; però mos anam obrint pas, y poc a poc arribarem allà hont desitjam.⁹³

Des de *La Roqueta* parlen obertament de lluita per la llengua contra aquells que ni la volen llegir ni en volen aprendre. L'article de fons del següent número era d'Andreu Ferrer Ginard i manllevat de *Nova Llum*: "Pas al regionalisme" i un nou article de Jaume Rosselló que ja no té el caràcter abrandat dels primers.

Finalment arribem al número 6 de la publicació on podem llegir l'article que ja hem assenyalat més amunt "En castellano", que marcarà un canvi de rumb de la publicació. L'article, de fet, no feia més que constatar la lluita que hi havia per la llengua i, sobretot, qui havia guanyat la guerra. El títol de l'article era prou explícit i assenyalava els termes d'una capitulació que alhora negava:

---

⁹² "Parlem clars". *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 3, 31 d'agost de 1912, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222425&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

⁹³ "Correspondència". *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 4, 7 de setembre de 1912, p. 3.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222426&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

No es que abduquemos de nuestros principios iniciados en esta modesta publicación de fomentar con la escritura algo más el gusto a leer y gráficamente practicar el habla de los naturales de Menorca [...] es por complacer —y gustosos accedemos— a las reiteradas súplicas de algunos de nuestros favorecedores.

Evidentment, on diu “reiterades súpriques” cal llegir “reiterades pressions” i era a causa d’aquestes reiterades pressions que *La Roqueta* accedia a alternar la llengua de l’article de fons. En els tres següents números (del 7 al 9) trobarem dos articles de fons en català i un en castellà, mentre que en el número 10 hi podem llegir ja la renúncia definitiva. A partir del número 11, i un cop conquerida la plaça, els vencedors retiraven l’enssenya, modesta però simbòlica, dels “Singlots” i plantaven la seva bandera victoriosa, les “Municipalerías”. A partir de llavors la llengua catalana pràcticament desapareix.

Tanmateix, si analitzem el periòdic, podem observar que la llengua catalana només predomina amb claredat en els números 1, 2 i 10 de la publicació i que a partir del número 6 guanyen pes els articles en castellà. El número 10, malgrat predominar la llengua catalana, només constata la derrota i serveix de comiat. Malgrat que la cita és llarga hem cregut convenient transcriure la nota “Tiritimundi” publicada en el número 10 de *La Roqueta*, ja que resumeix la tristesa que sentien aquells redactors que amb bona intenció havien intentat, com havien dit ells mateixos, fomentar l’escriptura i la lectura de la llengua de Menorca:

Tiritimundi

Uns perquè no saben —diuen— llegir menorquí. Altres, perquè ho hagueren volgut tot en castellà. Els de mes aquí, perquè no feim riurer. Els de mes enllà, perquè criticam un municipi ab majoria republicana. Y tots, en general, perquè això d’independent els hi sona a cosa rara en un país com aquest... Lo cert és que’n mitj de tot aquest bullit, se l’hi ha creat a LA ROQUETA una situació y una atmosfera gens agradable.

No obstant y disposats sempre a continuar fins baix de tot sa sèrie de sacrificis qu’ham de soportar, convençudíssims de que no anam errats de comptes devant sa llealtat des nostros propòsits —tal volta si ab haver cregut de bona fe que poble sabría compendrels— LA ROQUETA seguirá surtint, però cada quinze dies, de moment, y per deferencia a n’els respectables compromisos que contrets tenim amb els nostros suscriptors, amb els qui mos han afavorit amablement, tant en paraules com en fets —fets y paraules qu’ ham d’ agrair-

lis pes doble concepte de qu'han servit-mos per'apendrer una llarga llisso de coses y sèbrer d'aont parteix es mal d'eixa cultura atrassada, d'eixa llibertat esclava, d'eixa mena d'imposició autocràtica que volen dir-mos els nostros populars progresistes que sempre ve de dalt.... Per sort o desgracia —no ho sabem ben be— tenim un grapat de datos, de notes preses, que guardam com a reliquies d'un cert modo de víurer y anar pel mon, qui esglaya. Però bon profit lis faixi an aquells qui convenen en que tot segueixi com segueix. Res volem per força. Temps y espay hi hagia per transcorra y ja estarém contents. (La Roqueta, 26 d'octubre de 1912)⁹⁴

Les pressions els venien de tot arreu, dels que renegaven de la pròpia llengua, dels conservadors, dels republicans i de tothom “en general, perquè això d'independent els hi sona a cosa rara”, diran. Ja hem dit en començar aquest capítol que *La Roqueta* no es posicionava al costat de ningú de “dalt”, i serà de dalt, precisament, que els defenestraran. A partir del número 11 la llengua catalana desapareix i només s'emprarà per donar a entendre als defenestrats quin era el lloc de la llengua catalana: les rondalletes o llegendes aplegades per Francesc d'Albranca i algun poema de Turri-Cano (Joan Estelrich i Artigues).

La nota “Tiritimundi” era prou explícita i no requereix gaires comentaris, car, “la situació i l'atmosfera gens agradable” els obliga a plegar veles i lliurar el diari a aquells que ho volien “tot en castellà”. Tot i que la nota parla de continuïtat, és clarament una nota de comiat. Els números que seguiran ja no tindran res a veure amb l'esperit que havia impulsat *La Roqueta*. Tot plegat, l'intent de fer ús del català per fer premsa crítica i d'opinió des de Maó havia durat poc més de dos mesos. Tanmateix, si llegim els cinc primers números —sobretot els dos primers— és evident, en la nostra opinió, que cap altre periòdic de l'illa havia fet una defensa tan abrandada, agosarada i explícita de la llengua.

4.2. Llum nova

Acabem de veure que la independència periodística de *La Roqueta*, com ells mateixos assenyalaven, el fet de no estar adscrits a un grup polític o estructura

---

⁹⁴ “Tiritimundi”. *La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca*, núm. 10, 26 d'octubre de 1912, p. 1.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000222432&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

de poder concreta i la clara defensa de la llengua havia situat el periòdic en una situació procliu als atacs de grups heterogenis, però amb un objectiu comú, silenciar aquelles veus molestes que s'expressaven en pla. *Llum Nova*, en canvi, nada a Es Migjorn Gran, havia de tenir una influència més minvada que la publicació maonesa. Els objectius del quinzenari migjorner, en principi també eren diferents i, per tant, també mostrava un tarannà més moderat, tant pel que fa a les opinions polítiques —sovint limitades a cabòries d'àmbit local— com per les disputes o debats entorn de la llengua, si més no, fins a la publicació de les Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Dit d'una altra manera, *Llum Nova* mai seria políticament incòmode ni per Es Migjorn i encara menys per Menorca. De fet, es declarava antipolítica —llegiu apolítica— i les qüestions tractades responien gairebé sempre a qüestions estrictament migjorneres.

Això ens porta cap a la segona qüestió, la més important i de fet el motiu de l'existència de *Llum Nova*, la llengua. En aquest sentit, podríem dir que *Llum Nova* va ser més hàbil que *La Roqueta*, ja que el periòdic migjorner intentava fer ús de la llengua catalana com un fet normal de publicació o, si es vol, sense estridències i debats que poguessin girar-se-li en contra. Això, és clar, no va evitar les crítiques, però segurament els va permetre esquivar més fàcilment els atacs dels detractors de la llengua. Car, "*Llum Nova* admetrà col·laboració de per tot, castellana, o en plà, donant publicitat a tots es trebays que répiga si a judici del cos de redacció són publicables".⁹⁵ La redacció sabia molt bé què estava fent. Posava en primer lloc el mot "castellana" —col·laboració de connotació forastera—, mentre que per la col·laboració menorquina triava el mot "en pla" —un mot neutre i nostrat— i en pla serà sempre el periòdic, perquè, com recordaran en el número 26, la publicació és "menorquina i de tal manera estima la llengua de Menorca".⁹⁶ La traducció d'aquests propòsits són evidents, *Llum Nova* serà

---

⁹⁵ "Qui som y què volem". *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L'Unió de Mitjorn-Gran*, núm. 1, 29 de juny de 1912, p. 2.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220714&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

⁹⁶ "Nova anyada". *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L'Unió de Mitjorn-Gran*, núm. 26, 28 de juny de 1913, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220739&presentacion=pagina&registrardownload=0&posicion=1

escrita pràcticament tota en català —digueu-li, pla— i només inserirà un article en castellà per complir els propòsits i evitar susceptibilitats. Fins i tot, en algunes ocasions podem veure com des de la secció de la “Correspondència” s’aconsella l’ús de la llengua menorquina: “Estiriam més contents si escriguessim en pla de la terra. En castellà no hu entenen els conradors”.⁹⁷ El periòdic era modest però res hi havia d’improvisat. Els seus redactors sabien perfectament cap a on anaven i on volien arribar: normalitzar la llengua catalana a la premsa avesant els lectors a llegir-la, oferint-los, si més no inicialment, qüestions properes en pla i, a poc a poc, introduir elements “de cultura més elevada”, per dir-ho d’alguna manera.

Sovint es diu que cal distingir dues etapes diferenciades dins *Llum Nova*. La primera és anterior a la publicació de les Normes Ortogràfiques de l’IEC i l’altra posterior. La primera etapa és prou uniforme i va del número 1 al número 17. En aquesta primera etapa només hem trobat un escrit o nota referent a la problemàtica de la llengua que porta el títol, com ja hem assenyalat, de “Mots de coratge” on parlaven de les pressions que estaven rebent.

Com sabem el 17 de febrer de 1913 *Llum Nova* començava a publicar les Normes Ortogràfiques per entregues. En total sis números entre el 17 de febrer i el 31 de maig. La publicació de les Normes Ortogràfiques va anar introduïda d’un text que les justificava i alhora servia per justificar-ne l’ús, tant del periòdic com d’aquells que estimen la llengua catalana. Fins ara, ens diu, la llengua catalana no havia tingut “una acadèmia que se cuidás de netetjar, fixar i donar esplendor a l’idioma”, de manera que la llengua escrita patia una anarquia lingüística que dificultava la seva expansió com a llengua moderna. Amb la creació de l’Institut d’Estudis Catalans s’havien posat les bases per ordenar l’anarquia lingüística i alhora es dictaven regles que donaven “rectes disposicions, encaminades a unificar l’ortografia, confeccionar la gramàtica i formar el diccionari general”.⁹⁸

---

⁹⁷ “Correspondència de *Llum Nova*”. *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L’Unió de Mitjorn-Gran*, núm. 14, 28 de desembre de 1912, p. 4.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220727&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

⁹⁸ “Les Normes ortogràfiques”. *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L’Unió de Mitjorn-Gran*, núm. 17, 15 de febrer de 1913, p. 1.

http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220730&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Així, les Normes Ortogràfiques, publicades per l'IEC el 24 de gener de 1913, les quals no tenien un estat darrere que les impulsés i imposés oficialment, assenyalen, necessitaven del compromís dels que estimaven la llengua. Per això *Llum Nova* no dubtava i les adoptava des del primer moment, a la vegada que prescindia ja de subterfugis com el mot “pla”, “llengua nativa” o menorquí i parlava ja obertament de *Llum Nova* com a l'únic periòdic que dins Menorca es publicava en “llengua catalana”.

Aquesta segona etapa es pot subdividir igualment en dues etapes. La primera va des de la primera entrega de les Normes ortogràfiques fins a la darrera el 31 de maig de 1913. A partir del 14 de juny la publicació informa d'importants canvis. El periòdic passarà de tenir quatre pàgines a tenir-ne vuit i, a més a més, reafirma la seva menorquinitat i el compromís amb les Normes Ortogràfiques:

[...] el periòdich serà menorquí, escriguent la primera i la segona secció, segons les normes ortogràfiques de la llengua catalana, i la tercera i quarta, sense defugir d'aquestes, seran escrites en el dialecte menorquí.⁹⁹

La reafirmació de la menorquinitat i la llengua del periòdic evidencien les pressions a què estava sotmesa la publicació. Altrament no hauria calgut reafirmar-la. La confirmació de les pressions la trobem en el següent número, el número 26, i, atès el to de la confirmació, les pressions havien de ser importants. L'article de fons d'aquest número publicat el 28 de juny, porta el títol de “Nova anyada” i era el primer que sortia en la versió ampliada. Els redactors es felicitaven d'haver complert un any de vida i alhora es lamentaven d'aquells que han “rebutjat el nostru periòdic perquè no està escrit en llengua castellana”. Els que rebutjaven el periòdic exposaven un d'aquells arguments que esdevindran un clàssic: “si el periòdic escrivís en la llengua de Cervantes, tindria més llegidors”. Explotar l'ambició dels redactors potser els havia funcionat en altres ocasions, però els ideals de *Llum Nova* eren granítics: “*Llum Nova* és menorquina i de tal manera estima sa llengua de Menorca, que antes de sortir vestida amb llengua estranya, deixarà d'existir”. La sentència reblava el clau i

---

⁹⁹ “Reformes importants”. *Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L' Unió de Mitjorn-Gran*, núm. 25, 14 de juny de 1913, p. 1-2.
http://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000220738&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

demostrava que el compromís amb la llengua era absolut. A més, és molt possible que els redactors de *Llum Nova* fossin conscient del que havia passat amb *La Roqueta*, reconvertida i “vestida amb llengua estranya” fins al punt de bandejar la llengua catalana, arraconar-la i substituir-la. *Llum Nova* no estava disposada a deixar-se humiliar i menys encara deixar profanar aquell petit, modest i humil periòdic que tant s’estimaven. Com ja hem dit, *Llum Nova* havia pres la ferma decisió de resistir fins al final assumint-ne les conseqüències.

5. Un debat a *La voz de Menorca*

Entre els anys 1912 i 1913 s’havien produït dos intents seriosos de fer premsa en català. Ambdós intents, com hem vist, havien estat subjectes a pressions que van determinar la seva existència. També hem vist que *La Roqueta* va ser enterrada abans de morir, mentre que *Llum Nova* va resistir tant com va poder. Des del 1913 fins al *Butlletí de Nostra Parla* el 1923 no trobem capçaleres en català. Hi va haver, això sí, un debat lingüístic en el diari *La voz de Menorca*. L’encarregat de “moure es cuní”, com dirà ell mateix, va ser Joan Mir i Mir que havia començat a escriure articles en català en aquest diari amb el pseudònim de Joan Pagès. El foc va prendre quan Joan Mir va començar a escriure articles en català a *La voz de Menorca*. El primer article, publicat el 9 d’octubre de 1917, portava el títol de “Es problema de se vida”. Joan Mir, que no tenia costum d’escriure en català, va enviar l’article —per correspondència privada— a Francesc d’Albranca, suposem que per saber-ne l’opinió i acceptar els seus consells, tant pel que fa a les tesis regionalistes com per la qüestió de la llengua. Francesc d’Albranca, també en carta privada, va contestar a Joan Mir. Li exposava com pensava que s’hauria d’escriure en menorquí i li recomanava la lectura de l’article que Mossèn Antoni Alcover havia publicat al primer d’octubre a *l’Iris*, “Com convé escriure el menorquí”. Aquesta carta privada, que va ser el detonant de la discussió, va ser publicada poc després a *La voz de Menorca* per Joan Mir, amb el permís i consentiment de Francesc d’Albranca, amb el títol de “Ortografia menorquina”. Això ho explicarà Francesc d’Albranca en un article a

La voz de Menorca publicat el 31 d'octubre. Crec que cal insistir que aquest article era en realitat una carta privada i que, per tant, inicialment no estava destinada a ser publicada enlloc ni cercava la polèmica.

En qualsevol cas, un cop publicada la carta començava la polèmica. El primer a contestar va ser Jaume Ferrer Aledo, fill de Jaume Ferrer i Parpal i, per tant, hereu —si més no, en part— de les tesis lingüístiques del seu pare, les quals es percebem de seguida en determinats trets ortogràfics i en com s'adreça a l'interpel·lat: “Francesc Camps d'Albranque”. Igual que el seu pare, Ferrer Aledo pren com a referència la llengua castellana i reclama una ortografia ajustada a la pronúncia del parlar de Menorca, és a dir, reclama una ortografia fonètica que segueixi l'ús i costum que prescriu l'Acadèmia Espanyola per expressar la “majoria d'emissions de veu que son comunes a s'idioma castallà y a n'es dialectes catalá i menorquí”. Per Ferrer Aledo el castellà era un idioma, mentre que el català i el menorquí sembla que continuaven essent dialectes i afegeix:

Si ham de fer forçosament es treball d'acudir a n'es dialecte català y d'emplenar s'ortografía que se emplea a Catalunya, res té d'estrany que siguin poquèts es menorquins qui, públicament, s'atavesquin a obrar de tal modo [...] d'aquí que s'inmensa majoria de menorquins preferèsquin emplear s'ortografía castellana.¹⁰⁰

Francesc d'Albranca contestava a Ferrer Aledo i assenyalava que personalment havia decidit adoptar les normes ortogràfiques de L'IEC perquè eren acceptables i tot seguit feia una defensa de la llengua estàndard, bo i comparant la situació amb la llengua castellana, la qual, ens diu, també té dialectes però a l'hora “d'escriure en serio i formal usen la llengua mare i mestra, el castellà”. En qualsevol cas, resulta estrany que Jaume Ferrer Aledo consideri estranya l'ortografia de l'IEC i en canvi no li suposi cap problema adoptar la castellana per escriure en el “dialecte menorquí”. Però encara és més estrany que sis anys més tard, el 1923, Jaume Ferrer Aledo figuri com a soci fundador del *Butlletí de Nostra*

---

¹⁰⁰ Vegeu J. Ferrer Aledo. “Ortografia menorquina”. *La Voz de Menorca*, núm. 4365, 24 de d'octubre de 2017, p. 1.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3016353&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0 i “Ortografía catalana”, núm. 4377, 8 de novembre de 1917, p. 1.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3016367&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Parla, una publicació de vocació catalanista, fundada, entre altres, per Joan Mir i en la qual Francesc d'Albranca també hi figura com a soci fundador.

6. La darrera estació: *El Butlletí de Nostra parla*

Acabem de veure que des de finals del segle XIX la qüestió de la llengua era present a la premsa de l'illa. Àngel Ruiz i Pablo, Francesc d'Albranca i Jaume Ferrer i Parpal havien estat els grans animadors. Això no obstant, Jaume Ferrer i Parpal traspassava el 1897 i el 1911 Àngel Ruiz i Pablo s'instal·lava definitivament a Barcelona. Francesc d'Albranca, en canvi, serà pràcticament present, d'una manera o altra, en tots els fets relacionats amb la llengua. Mentrestant, una nova fornada de lletraferits prenien cada cop més consciència de catalanitat, la qual veurem reflectida en el *Butlletí de Nostra Parla* que, malgrat tot, evidencia encara una tendència al dialectalisme. Observem que Joan Mir, Marçal Pascuchi, Ramon Jansa, per exemple, manegen l'article salat o el barregen amb el literari, mentre que Joan Hernández Sanz i, sobretot, el seu fill Francesc Hernández Mora fan ús de l'article literari, fet que demostra una major consciència d'unitat lingüística i un major domini de la llengua escrita.

A la relació de socis i fundadors del butlletí hi figuren Joan Mir (president), Francesc Hernández Sanz (vicepresident), Humbert Ferrer Hernández (tresorer), L'historiador Ferran Soldevila (bibliotecari), Marçal Pascuchi (secretari) i mossèn Josep Juaneda Callejas, Pere Ripoll Busquets, Rafel Farnès Monjo i Jaume Ferrer Aledo (vocals). A principis del 1924 dimitirà Marçal Pascuchi, que serà substituït per Joan Hernández Mora i Jaume Ferrer Aledo (que ja tenia 67-68 anys), substituït per Josep Codina Villalonga. Creiem que és important destacar un fet curiós i alhora significatiu respecte de l'evolució que patiran els lletraferits menorquins d'ençà de finals del segle XIX. Havíem començat aquest treball parlant de la proposta estrambòtica de Jaume Ferrer i Parpal, *Es Menurquí* (1891). Setze anys més tard, el 1917, hem pogut veure el fill de Ferrer i Parpal, Ferrer Aledo, participar en una polèmica lingüística, amb Francesc d'Albranca. Recordem també, que tant Ferrer i Parpal com Ferrer Aledo proposaven sempre

una ortografia allunyada de la resta de parlars catalans i prenien com a referent l'ortografia castellana. El 1923 veiem que Jaume Ferrer Aledo és un dels vocals d'una revista que es declara menorquinista, però de coordenades clarament catalanistes. És més, també veiem que el tresorer del *Butlletí* és Humbert Ferrer Hernández, fill de Jaume Ferrer Aledo i, per tant, el net de Jaume Ferrer i Parpal. Per tant, Trenta-dos anys després d'*Es Menurquí*, el fill i el net de Jaume Ferrer i Parpal contribuïen a impulsar el *Butlletí de Nostra Parla*.

El *Butlletí de Nostra Parla* va ser impulsat principalment per Marçal Pascuchi en un intent d'acostar la cultura catalana als menorquins. El 1922 Pascuchi, amb divuit anys, arribava a Barcelona per estudiar, ignorant, però “[...] que el parlar nostro fos un parlar que pogués traduir-se en lletra impresa. No recordava haver vist mai res escrit en català”. Això no obstant, Marçal Pascuchi no només descobriria que el “nostro parlar es podia traduir en lletra impresa”, sinó que també hi descobrirà la pàtria “Perquè jo somnio la plena llibertat de Catalunya, de la gran Catalunya, que mos comprèn a noltros. I veig clar i ho sento que Catalunya és ma pàtria i l'estimo com a ma mare”. Pascuchi va tornar aquell estiu a Menorca amb un propòsit: fer el *Butlletí de Nostra Parla* a Menorca.¹⁰¹ En aquest sentit, Joaquim Maria Puigvert en una conferència dita a la Universitat de Girona recorda que, quan els estudiants de comarques anaven a la universitat no tornaven només amb un títol, sinó també havent passat per un procés resocialització política i cultural.¹⁰² Aquests, certament, era el cas de Pascuchi i de molts altres joves que sortien de l'illa per estudiar. Possiblement havia estat el cas Francesc d'Albranca o de Francesc Hernández Sanz, el qual va encomanar aquest esperit al seu fill Joan Hernández Mora:

Jo em vaig sentir catalanista des de molt infant. I aquest sentiment el vaig beure en les poesies de Mossèn Cinto, que mon pare me va ensenyar a llegir quan jo just tenia sis o set anys [...] Ell escrivia els seus treballs en castellà, per norma

---

¹⁰¹ Josep M. Quintana. “Marçal Pascuchi, de la conversió a l'exili”, dins *Revista de Menorca*, octubre de 1984, p. 500 (p. 107).

¹⁰² Joaquim M. Puigvert. “Les xarxes socials de la cultura a la Catalunya: ciutat dels noucentistes (1911-1936)” [en línia]: <http://hdl.handle.net/10256.1/3269> [Data de consulta: 11 de maig de 2019].

general, però, en el fons de la seva ànima, es sentia catalanista. Hem de recordar que va viure a Barcelona catorze anys seguits, des del 1880 al 1894.¹⁰³

De fet, Joan Hernández Mora haurà de pagar cara la seva catalanitat, concretament set-cents cinquanta-quatre dies de presó i 12 anys allunyat de la tasca de professor d'institut. El delicte? Haver acabat una crònica sobre Menorca per la *Revista de Catalunya* amb un "Visca Menorca catalana". Si fa no fa, aquest devia ser l'esperit que va impulsar el *Butlletí de Nostra Parla* i la proposta de Pascuchi de celebrar el 1926 una Fira del llibre català a Menorca. Per preparar la fira Pascuchi publicarà una sèrie d'articles *La voz de Menorca* que portaven el títol "De la cultura catalana" i tenien com a referent cultural el Noucentisme. En els articles Pascuchi parlarà de "l'alta cultura catalana", dels gramàtics, dels escriptors, de l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya, etc., articles que cal situar dins l'òrbita d'Acció Catalana. Tant el *Butlletí de Nostra Parla*, com l'intent de dur la Fira del llibre a Menorca, hauran de lluitar contra les condicions de l'ecosistema menorquí, és a dir, contra manca d'una massa crítica capaç de capgirar les inèrcies i les dinàmiques d'aquell petit clos de terra, dificultant la consolidació i l'eixamplament d'aquelles coordenades culturals.

Conclusions

L'objectiu del treball era analitzar a través de la premsa diferents fites relacionades amb la llengua, la literatura i la pròpia premsa escrita en català. L'estudi partia d'un fet consumat, l'aparició el 1923 d'una revista que ha estat considerada la primera escrita íntegrament en català i la primera plenament inserida dins les coordenades culturals no només catalanes, sinó també de catalanitat. A partir d'aquesta publicació hem fet un salt enrere en el temps per analitzar quines havien estat les fites que permetrien o, si més no, que insinuaven la construcció d'un trajecte de llengua, literatura i premsa que lentament conduirà a l'assoliment de les coordenades abans esmentades. Evidentment, les fites que hem analitzat en aquest treball són només una part del trajecte. Car, no hem

---

¹⁰³ Josefina Salord. "Joan Hernández Mora: les paraules i els silencis de la Menorca del segle XX", dins *Revista de Menorca*. Època Vuitena Època Número II, juliol de 1994, p. 386 (180).

considerat per falta d'espai la recerca folklòrica de Francesc d'Albranca, les obres d'Àngel Ruiz i Pablo o el paper de la Revista de Menorca, entre altres.

En qualsevol cas, la primera conclusió és que el *Butlletí de Nostra Parla* és la primera revista clarament inserida dins les coordenades culturals de la llengua catalana, tot i que *Llum Nova*, amb la publicació de les Normes ortogràfiques de l'IEC i, sobretot, en la seva versió ampliada mostra també una clara voluntat de formar part d'aquestes coordenades. D'altra banda, també hem pogut veure que el *Butlletí de Nostra Parla* no era la primera revista escrita íntegrament en català, sinó que abans hi havia hagut altres revistes, sovint de caràcter humorístic, escrites en “dialecto menorquín” i que *Es Menurquí*, malgrat la voluntat separadora de la resta de parlars catalans i, per tant, malgrat el seu “metedu urtugràfic” era escrita íntegrament en menorquí i, per tant, en català.

També hem vist dos debats o, més aviat, un debat i una “amigable polèmica” que giraven al voltant de la problemàtica de la llengua i la literatura menorquina i que en els dos casos s'havia proposat com una de les solucions al problema la creació de sengles revistes literàries que servissin per fer renéixer i estimular les lletres menorquines. Sabem que els protagonistes de “l'amigable polèmica” del 1894-1895 en *El Vigía* van ser Francesc d'Albranca i Àngel Ruiz i Pablo, mentre que el debat entre Lupercio, un obrer i l'oncle Anselmo que tingué lloc entre el 1890-1891 en *El Vigía*, del qual no hem trobat cap referència o esment en la bibliografia consultada, creiem que va ser protagonitzat també per Francesc d'Albranca o Àngel Ruiz i Pablo o pels dos. En aquest sentir, hem pogut comprovar que els dos debats partien de les mateixes premisses i que les solucions eren també molt similars: que la societat menorquina vivia d'esquena a qualsevol manifestació artística i literària i per això no havia pogut participar de la Renaixença, cosa que si havien fet la resta de territoris de parla catalana. Els problemes literaris partien d'un problema a la base mateixa de la llengua que es pot resumir, com deien els mateixos protagonistes, en què els menorquins, a més de manegar una llengua empobrida, no sabien escriure-la. De fet, com també hem pogut comprovar, el problema d'un codi ortogràfic unificat era un escull difícil de salvar, sobretot, pel fet que alguns es negaven —com la nissaga dels Ferrers— a convergir cap a una ortografia unificada que servís per catalans,

valencians, rossellonesos, mallorquins i menorquins. Nogensmenys, el problema de l'ortografia, com hem vist, serà el problema més cantellut i un dels principals motius de discussió. Recordem que en el debat de Lupercio ja consideraven que l'ortografia i la gramàtica eren un dels problemes més importants i un dels motius de la manca de literatura, que l'aparició d'*Es Menurquí*, amb el seu "metedu urtugràfic" havia provocat una acalorada discussió, que en "l'amigable polèmica" del 1894-1895 el problema ortogràfic i gramatical seguia centrant la discussió i que, malgrat que *Llum Nova* va publicar les Normes ortogràfiques el 1913, n'hi havia que el 1917 no les veien com a pròpies i es negaven a seguir-les, com deixarà prou clar, Jaume Ferrer Aledo, fill de Jaume Ferrer i Parpal, creador d'*Es Menurquí*. Amb tot, també hem pogut comprovar que tant Jaume Ferrer Aledo com el seu fill Humbert Ferrer Hernández estan entre els fundadors de la revista catalanista el *Butlletí de Nostra Parla*, fet que implica una important evolució de la nissaga dels Ferrers en termes de llengüístics.

Tanmateix, els problemes en aquest trajecte cultural particular no eren només lingüístics, sinó que sovint també hi havia un rerefons sociolingüístic, que mostrarà la seva cara més desagradable en allò que hem anomenat "la lluita per la llengua" en el si de *Llum Nova* i, especialment, a l'interior de *La Roqueta* de Maó. Hem vist que l'autodiàctic ja era ben present a principis del segle XX i que es manifesta en la negativa a llegir o aprendre a llegir en català, fet que implicava constants pressions sobre els intents de fer premsa en català. En aquest sentit, hem vist que les pressions havien tingut conseqüències nefastes especialment per *La Roqueta*, nascuda per ser escrita en català i en la qual la llengua catalana acabarà esdevenint finalment testimonial. També hem vist que *Llum Nova*, possiblement pel fet de publicar-se en un poble més petit i per la solidesa ideològica dels seus creadors, aconseguirà fer front a les pressions i publicar fins i tot les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

Finalment, cal destacar la constant presència en gairebé totes les fites analitzades d'una de les figures més importants per la llengua i la cultura catalanes a Menorca d'ençà de finals del segle XIX i el primer terç del segle XX, Francesc d'Albranca. Com hem vist, Francesc d'Albranca va ser un dels protagonistes de "l'amigable polèmica" del 1894-1895 a les pàgines d'*El Vigía*

juntament amb Àngel Ruiz i Pablo, les seves troballes eren publicades en diferents periòdics i revistes de l'època, com per exemple a *Menorca il·lustrada* (1903-1905), va ser un dels fundadors de *Llum Nova*, va protagonitzar — involuntàriament— la breu polèmica lingüística de 1917 a *La voz de Menorca* i, finalment figura entre els socis honorífics del *Butlletí de Nostra Parla*. Això no obstant, com també hem pogut veure en aquest treball, malgrat no disposar de les dades que serien necessàries, nosaltres considerem que és molt probable que Francesc d'Albranca fos també un dels protagonistes del debat de 1890-1891 entre Lupercio, un obrer i l'oncle Anselmo. Com hem intentat demostrar, aquest debat estaria protagonitzat per Francesc d'Albranca i/o Àngel Ruiz i Pablo, ateses les similituds entre aquetes dos debats o polèmiques. Tampoc descartem, que els atacs contra *Es Menurquí* llençats des de les pàgines d'*El Vigía* —fins i tot els d'*El Mahonés*— fossin obra de Francesc d'Albranca o Àngel Ruiz i Pablo.

Sigui com sigui, el cert és que totes aquetes fites contribuïren, d'una manera o altra, a la construcció del trajecte que portarà a les coordenades de catalanitat que permetran fundar el *Butlletí de Nostra Parla*. Aquesta revista és l'estació final del trajecte i una clara mostra de les possibilitats dels intel·lectuals de la Menorca del primer terç del segle XX. En aquesta revista hi conflueixen diferents sensibilitats i suposa alhora la consolidació d'una nova fornada de lletraferits, alguns dels quals seran capaços d'expressar la seva catalanitat sense subterfugis, com és el cas de Marçal Pascuchi i, especialment, de Joan Hernández Mora, capaç de fer ús del català estandarditzat, fet que situa ja plenament dins unes coordenades catalanistes prou àmplies, juntament amb el *Butlletí de Nostra Parla*.

Bibliografia

Casasnovas Camps, Miquel A. *Història de Menorca*. Mallorca: Editorial Moll, 2005.

Graña i Zapata, Isabel. *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

Julià Seguí, Gabriel. *Antoni Cursach, un ciutadellenc "de cor" a l'Argentina*. Ciutadella: Sicoa, 1993

Mifsud, Àngel. *Menorca: quatre projectes per a la llengua en els tres darrers tombants de segle*. Dins l'Anuari Verdaguer, 2006.

Portella Coll, Josep. «Marçal Pascuchi. El nacionalista ordenat», dins *Llibre d'exilis*. Menorca: Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 2010, pp. 58-100.

Quintana, Josep M. *Regionalisme i cultura catalana a Menorca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

Quintana, Josep M. «Marçal Pascuchi, de la conversió a l'exili», *Revista de Menorca*, 1984, pp. 499-514.

Quintana, Josep M. «Miquel Carreras i Marçal Pascuchi, testimoni d'una fidelitat», *Revista de Menorca*, 1992, pp. 263-282.

Salord Ripoll, Josefina: «La Renaixença a Menorca: una història (gairebé impossible)», Randa, «Cultura i història de Menorca». Curial, 1987.

Salord, Josefina. *El diari El Iris dins el regionalisme menorquí del nou-cents*. *Revista de Menorca*, gener de 1994, pp. 53-66.

Salord Ripoll, Josefina: «La catalanitat menorquinista del Butlletí de Nostra Parla», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXVII. Miscel·lània Jordi Carbonell, 6. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

Annex

Prensa històrica consultada

Boletín Oficial de Menorca (1833-1836)

Butlletí de Nostra Parla (1923-1924)

Diario de Menorca: Libertad y unión (1834-1836)

Diario de Menorca (1858-1866)

El Balear: Diario político (1882-1886)

El bien público (1873-1939)

El Iris: diario católico (1913-1937)

El liberal: órgano democrático de la isla de Menorca (1881-1906)

El Mahonés: bisemanario católico popular y de noticias (1887-1893)

Es Menurquí: miscelánea de literatura, ciencias y arts (1891-1892)

El vigía de Ciudadela (1883-1907)

La Roqueta: setmanari independent defensor dels interessos generals de Menorca (1912-1913)

L'Avens: Lletres, Art, Ciència (1881-1893)

La Voz de Menorca: diario republicano (1906-1939)

Llum Nova: quinzenari independent. Portaveu de la Secció Minerva de L'Unió de Mitjorn-Gran (1912-1913)

Menorca artística: revista quincenal ilustrada (1903-1905)

Revista de Menorca: Ciencias, artes y letras